

Per. A-1459

-A138

TALLINNA POLÜTEHNILISE INSTITUUDI TOIMETISED

Seeria A

Nr. 138

1958

A. LEBBIN

**EKP VÕITLUS VÄIKEKODANLIKE PARTEIDE
REFORMISTLIKU OLEMUSE VASTU, TÖÖLISKLASSI
ÜHTSUSE EEST (1920.—1923. a.)**

TALLINNA POLÜTEHNILISE INSTITUUDI KIRJASTUS
TALLINN, 1958

A. LEBBIN

**EKP VÕITLUS VAIKEKODANLIKE PARTEIDE
REFORMISTLIKU OLEMUSE VASTU, TÖÖLISKLASSI
ÜHTSUSE EEST (1920.—1923. a.)**

R

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

51462

SISSEJUHATUS

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress pööras suurt tähelepanu töölisklassi ja kogu töötava rahva ühtsuse küsimusele. Kongressi otsustes on näidatud, et tänapäeva tingimustes võib mõnel maal kõne alla tulla proletariaadi poolt võimu võtmine ilma kodusõjata, rahulikul teel. Seejuures on otsustava tähtsusega ühtse demokraatliku rinde loomine kõigist töötajate kihtidest. Töölisklass, luues ühtse rinde ning võites nõnda enamuse parlamendis, toetudes rahva massilisele liikumisele, võib reaktsioonijõududest jagu saada ja muuta parlamendi rahva tahte tööriistaks.

Moskvas 14—16. novembrini 1957. aastal toimunud sotsialistlike maade kommunistlike ja töölispartei esindajate nõupidamisel vastuvõetud deklaratsioon kinnitas NLKP XX kongressi seisukohta. Deklaratsioonis on öeldud: «Kaasaegsetes tingimustes on reas kapitalistlikes maades töölisklassil eesotsas oma eesrindliku väesalgaga võimalus ühendada rahva enamus töölis- ja rahvarinde alusel ning mitmesuguste parteide ja ühiskondlike organisatsioonidega kokkuleppe ja poliitilise koostöö teiste võimalike vormide alusel, võita riigivõim ilma kodusõjata ja tagada tootmise põhivahendite üleminek rahva kätte.»¹

Kaasaja tingimustes on ühistrinde vajalikkus eriti tähtis ka imperialistlike jõudude poolt ettevalmistatava sõja ärahoidmisel.

Partei XX kongress, käsitades sõdade vältimise võimalust, rõhutas, et kui töölisklass astub välja ühtse organiseeritud jõuna ning kui kõik sõja vastu väljaastuvad jõud on valvsad ja mobiliseeritud, tegutsedes ühistrindena, siis sõda ei tule. «Rohked tänapäeva maailma õnnetused tulenevad sellest,» märkis N. S. Hruštšov NLKP Keskkomitee aruandekõnes partei XX kongressil, «et paljudes maades töö-

¹ «Rahva Hääle», nr. 276 (4548), 24. XI 1957.

lisklass on juba hulk aastaid lõhestatud ja et tema mitmesugused väesalgad ei astu välja ühisrindena.»¹

Seega on töörahva ühisrindede küsimus marksismi-leninismi üks keskseid probleeme, millel on suur teoreetiline ja praktiline tähtsus kommunistlikele ja töölisparteidele.

Töörahva ühisrindede organiseerimise küsimuse tõstis Kommunistlik Internatsionaal juba oma olemasolu esimestel aastatel kommunistlike parteide töös esikohale. 1920-ndail aastail puhkenud majanduskriisi ja kapitali pealetungi olukorras kommunistlike parteide tähtsamaks ülesandeks oli organiseerida töörahva igapäevaste eluliste nõuete ja huvide kaitseks töörahva ühisrinne. Ühisrindede küsimus otsustati sisuliselt juba Kommunistliku Internatsionaali III kongressi resolutsioonides, mille tegelikuks läbiviimiseks Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee 1921. aasta sügisel võttis vastu vastavad põhilauseid. Kommunistlik Internatsionaal nõudis, et kommunistlikud parteid arvestaksid konkreetset olukorda igal maal, mitte tegutsedes alati ja igal pool mingi šablooni järgi. Kommunistlikel parteidel tuli silmas pidada klassijõudude paigutust omal maal, töötavate hulkade klassiteadvuse taset, rahvusvahelist olukorda ja vastavalt sellele lahendada konkreetseid revolutsioonilise liikumise ülesandeid. Võitluses töörahva igapäevaste eluliste nõuete eest kommunistlikud parteid, tõmmates üha laiemaid hulki — kõiki, keda rõhub monopolistlik kapital, — revolutsioonilisse klassivõitlusse, pidid neid lõpuks viima otsustavasse lahingusse kapitalismi vastu, sotsialistliku revolutsiooni võidu eest.

Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee poolt väljatöötatud ühisrindede taktika teese arutati 1922. aasta jaanuari algul Eestimaa Kommunistliku Partei vastutavate töötajate nõupidamisel, kus määrati kindlaks ühisrindede põhinõudmised Eestis. Mõne kuu jooksul ühines nende põhinõudmistega enamik töölisorganisatsioone.

Võitlus töörahva koondamise eest ühisrindede platvormi ümber toimus teravas võitluses sotside, töökiide ja isesotside reformistlike juhtidega, kes saboteerisid ühisrinnet.

Käesolevas uurimuses on näidatud Eestimaa Kommunistliku Partei taktikat nende väikekoodanlike parteide vastu aastail 1920—1923 ning tulemusi, milliseid see andis.

¹ N. S. Hruštšov, NLKP aruanne XX kongressil, lk. 20, Eesti Riiklik Kirjastus, 1956.

EKP VÕITLUS VÄIKEKODANLIKE PARTEIDE REFORMISTLIKU OLEMUSE VASTU, TÖOLISKLASSI ÜHTSUSE EEST (1920.—1923. a.)

1920. aastal puhkes ülemaailmne majanduskriis, mis tabas töölisi kohutava jõuga. Tööpalk langes kiiresti, töötute ja lühendatud tööajaga töötavate tööliste arv tõusis suuremaks, kui kunagi varem. Talurahva diferentseerumise protsess kriisi tagajärjel samuti süvenes. Põllutöosaaduste hindade tõusu tagajärjel rikastusid kulakud ja spekulandid maaga, teiselt poolt aga suur osa talupoegadest langes proletariaadi ridadesse. Külas kasvas rahulolematuse ja tugevnes klassiteadvus. Raha ostujõu langemise tagajärjel raskenes ka riigi- ja eraametnike olukord, eriti nende alam- ja keskkihtides. Majanduskriisi raskustest pääsemiseks rahvusvaheline kodanlus intensiivistas pealetungi rahva enamikule, mis muutis klassivastuolud üha teravamaks. Selle tagajärjel revolutsiooniline liikumine hoogustus kõigis kapitalistlikes maades ja arenes rõhutatud maade rahvuslik vabadusvõitlus.

Revolutsioonilise liikumise tõus maailmas ning nõukogude rahva võidud kodusõjas innustasid ka eesti töörahvast võitlusele oma kodanluse vastu. 1920. aasta keskel toimusid kodanlikus Eestis massilised streigid ja demonstratsioonid.

1921. a. juunis toimus Kominterni III kongress, kus tehti kokkuvõtteid sama aasta märtsis toimunud Saksamaa ülestõusu õppetundidest ja püstitati kommunistlikele parteidele pealoosung: «Massidesse!» Sellest lähtudes, EKP peaülesandeks osutus sidemete tugevdamine ja laiendamine rahvamassidega. Eriti suurt tähelepanu pööras EKP oma mõju tugevdamisele ametiühingutes. Teiseks tähtsaks legaalseks tribüüniks EKP-le kujunes Riigikogu, kuhu 1920. aasta novembris toimunud valimistel, Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja alusel, valiti 5 kommunisti. Samuti avanes 1920. aastal võimalus hakata välja andma legaalset töölisajalehte ja loodi revolutsiooniline noorteorganisatsioon. Seega EKP võis nüüd edukamalt juhtida revolutsioonilist liikumist Eestis legaalsete toetuspunktide kaudu.

Kohkunud revolutsioonilise liikumise hoost, alustas kodanlus 1921. a. veebruaris pealetungi töölisliikumise mahasurumiseks repressiivsete abinõudega. Toimusid massilised

arreteerimised ja legaalne töölisajaleht suleti. Kodanluse pealetungile seadis EKP vastu töörahva ühisrinde, mille loomiseks andis suuna EKP II kongress 1921. a. oktoobris. Kominterni Täitevkomitee poolt 1921. a. sügisel väljatöötatud ühisrinde taktika teese arutati 1922. a. jaanuari algul EKP vastutavate töötajate nõupidamisel. Nõupidamine töötas välja töörahva ühisrinde põhinõudmised Eestis. Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu, võttes need omaks, pöördus 1922. a. jaanuaris tööliste poole, et nad koosolekuil Töörahva Ühise Väerinde 12 nõudmist läbi arutaks. Sama kuu keskel rida töölisorganisatsioon pöördus üleskutsega kogu eesti rahva poole ühisrinde loomiseks nende nõudmiste alusel. Üleskutse avaldati Töörahva Ühise Väerinde häälekandja «Tallinna Töölise» proovinumbris. Üleskutses formuleeritud Töörahva Ühise Väerinde 12 nõudmist olid järgmised:

1. Saavutada tööliste tasu alammäär, mis kindlustaks inimesväärse ülalpidamise.
2. Kõik töölised riiklikult kinnitada töötaoleku, vanaduse, tööjõuetuse, vigastuste, haiguste vastu, naistöölised emakssaamise korraks.
3. Riigi- ja omavalitsuse poolt töölistele korralikud korterid. Sulastele ja majateenijatele vähemalt omaette tuba. Väikemaapidajatele hoonete ehitamiseks ja parandamiseks materjalid tasuta. Mõisatest väljatõstetud töölistele eluase. Saunikutele, popsnikele ja rentnikele õigus edasi asuda talu, mõisa või riigi maa peal.
4. Tööpäev kõigis tööharudes lühendada vähemalt 8 tunnini.
5. Mõisate tükeldamine seisma panna.
6. Maa harimiseks, samuti veekogud ja nende rannad kalapüüdmiseks tasuta. Mingit renti töörahvalt ei riigile ega eraomanikule. Mingit tasu mõisnikelt võõrandatud maa ja inventari eest.
7. Mingeid kaudseid makse. Maksud suurtele sissetulekutele, varandustele ja pärandustele. Töölised, teenistujad ja muu töörahvas tulumaksu alt vabaks.
8. Kindel rahu üldse ja Nõukogude Venemaaga eriti.
9. Kaitsepolitsei ära kaotada. Alaline sõjavägi laiali — noored mehed kasarmust loova töö juurde. Sõjaväe ja nuhkide peale minevad summad töörahva olukorra parandamiseks ja rahvahariduseks. Kõik rahvas sõjariistu. Töörahvale samasugune õigus omakaitset kor-

raldada, nagu on peremeestel nende kütirühmade ja kaitseliidu näol.

10. Alg-, kesk- ja kõrgem haridus kõigile maksuta. Tööraha lastele õppeabinõud, toit, riided ja jalanõud kõigis koolides demokraatliku vabariigi poolt.
11. Sõjaseisukord kõikjal viibimata lõpetada. Töörahvale samasugune sõna- ja trükivabadus ning samasugune õigus koonduda ühingutesse ja liitudesse ning pidada koosolekuid, nagu on vabrikantidel, kaupmeestel, majaanikel ja hallparunitel.
12. Poliitilistele süüdistustele kriips peale. Poliitilised vangid vabaks. Poliitilistele põgenikele (peale parunite) õigus tagasi tulla.¹

Üleskutses avaldatud põhinõudmised oma enamuses vastasid töörahva eluliste huvidele. Üksnes nõudmine «mõisate tükeldamine seisma», ei võinud saada aluseks laialdaste talupoegade masside kaasatõmbamiseks ühisrindesse. Hiljem see asendati nõudmisega moodustada töörahva esindajatest maakomiteed, kelle ülesandeks oli maatagavara kasutamise viisi ja maasaajate kindlaks määramine. Loosungi vahetamine aitas kaasa töötava talurahva koondamisele töörahva ühisrindesse. Kuid ikkagi jäi uduseks küsimus, mis maast edasi saab. Kuna EKP siis veel Eesti Tööraha Kommuuni aegseid vigu avalikult ei kritiseerinud, siis võis järeldada, et mõisad jäävad jagamata ja lähevad ühisharimisele. Maatamees ja kehvik aga unistas oma maalapist. Uues loosungis sellest selgesti ei kõneldud ja seetõttu kahtluse ja kõhkluse meeolud püsisid edasi. Kodanlus ja sotsid kasutasid seda ära ja tegid omalt poolt kõik selleks, et süvendada töörahva hulgas arvamusi, et kommunistid ajavad töörahva vägisi kommuunidesse ning maatahtjatele maad ei anta.

Ehkki EKP oma taktikalistes loosungites tegi vigu maaküsimuses, ei tähendanud see siiski seda, et ta oleks töötava talurahva hulgas alahinnanud ning töölisklassi ja talurahva liitu ignoreerinud. Kuigi ta peaküsimuses, s. t. maaküsimuses, ei püstitanud õigeid ja selgeid taktikalisi loosungeid, oli 12 põhinõudmises ometi rida punkte, nagu rendimaksu kaotamine, tasuta ehitusmaterjali andmine hoonete ehitamiseks ja parandamiseks, mõisatest väljatõstetud tööliste eluasemete andmine, kehvitalurahva korteriolude

¹ «Tallinna Tööline», proovinumbr, jaan. 1922.

parandamine jne., mis olid suunatud töötava talurahva oluliste nõudmiste rahuldamiseks.

Olles väljatöötanud Tööraha Ühise Väerinde põhinõudmised, pani EKP suurt rõhku sellele, et viia legaalsed töölisorganisatsioonid klassivõitluse alusele, tugevdada neis kommunistide mõju.

V. Kingissepp iseloomustas partei taktikat antud olukorras nelja sõnaga: «Põranda alt — põranda peale», mis tähendaski seda, et partei illegaalsed kollektiivid edasi-tõukaksid ja oma mõju alla võtaksid kõik need töölisliikumise harud, mis eksisteerisid legaalselt.¹

V. Kingissepp hoiatas Tööraha Ühise Väerinde läbiviimisel kahe hädahoju eest. Nimelt oli karta ühelt poolt «pahempoolsuse» hädahoitu, mis seisis selles, et osa parteiliikmeid ei tahtnud muud tunnistada, «kui ainult ühte: kui aeg tuleb, võtan püssi ja lähen kodusõtta, praegu aga ei maksa mul oma nahka turule viia pisikeste asjade pärast.»² Teiselt poolt ei tohtinud kommunistid, tööliste päevanõudmiste eest võideldes, lõppeesmärki silmist lasta ja Tööraha Ühisesse Väerindesse ära kaduda, kaotades oma parteilist palet.³

EKP pani tol perioodil suurt rõhku vabanemisele nendest väärseisukohtadest partei enda ridades. Seepärast EKP illegaalsetes väljaannetes ja legaalsetes töölisajalehtedes ilmus rida artikleid tööraha ühisrindede taktika küsimustes.

Kuna kodanlikus Eestis eksisteerisid Lääne-Euroopa kapitalistlikest maadest erinevad tingimused, siis, nagu sellele juhtis tähelepanu «Kommunist», konkreetne olukord tingis tööraha ühisrindede taktika rakendamisel ka teatavaid erinevusi. Nii olid Lääne-Euroopas suured tööliste hulgad tol ajal organiseerunud juba ametiühingutesse. Neis etendasid juhtivat osa reformistlikud juhid; seega suur osa organiseeritud töölisi oli nende mõju all. See tulenes sellest, et Lääne-Euroopas tekkisid ja tugevnesid ametiühingud palju varem, kui tööliklassi revolutsioonilised parteid. Samal ajal Lääne-Euroopas oli välja kujunenud kutsealane ametiühingute ladvik, kodanluse poolt äraostetud «töölisaristokraatia» näol, kes oli reformistliku poliitika viljelejaks. Revolutsioonieelsel Venemaal, mille üheks kubermanguks

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», 2 (52), 14. I 1922, leht 150.

² Samas.

³ Samas.

oli Eesti, ametiühingud tekkisid pärast parteid ja nad loodi partei ümber. Ametiühingud, mis tekkisid 1905. a. revolutsiooni ajal, purustati Stolõpini reaktsiooniaastail. Massilised ametiühingud Venemaal ja seega ka Eestis loodi alles pärast Veebruarirevolutsiooni 1917. aastal ja need olid kommunistide mõju ja juhtimise all. Sellest tingituna bolševike partei oli meil juba ammu võitnud suure poolehoiu töölismassides, ametiühingutes aga järjest tugevnesid revolutsioonilised seisukohad. Kodanlikus Eestis samuti ei olnud tööliste massiorganisatsioone, mis oleksid olnud sotsiaaldemokraatide mõju all. Nii näiteks koosnes Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei (sotside) Tallinna osakond ainult kahest tööliste kollektiivist. Need olid Mayeri keemiatehas ja raudteetehased, kus töölisi oli kokku 10 liiget. Sotside Tallinna osakonnas oli 1920. aastal umbes 100 liiget, neist töölisi ainult 10%. Teises suuremas tööliste keskuses Narvas kuulus ainult kaks töölisele sotside parteiorganisatsiooni. Sotside mõju ametiühingulisele liikumisele oli väike. Suurem mõju aga oli sotsidel organiseerimata töölistele.

Sellest lõppkokkuvõttes tuleneski töörahva ühisrindede selle taktika erinevus, mida tuli rakendada. Kui Lääne-Euroopas oli ülesandena esikohal töö reaktsioonilistes ametiühingutes, siis Eestis ühisrindede loomise taktikas oli tähtsaim organiseerimata tööliste koondamine partei ümber, tuginedes revolutsioonilistele ametiühingutele. Kuid see ei tähendanud, et EKP pidi unustama sotsiaaläraandjad. Vastupidi, — EKP võitles selle eest, et ühisrindede nõudmiste ümber koondada kõik töörahva kihid, võita kõik ausad töölised ja teised töörahva kihid, kes olid veel äraandlike sotside liidrite mõju all, enda poole, paljastades samal ajal nende äraandlikke juhte. «Kommunist» kirjutas, et tööliste hulgad, kes ei ole üheski poliitilises parteis, kujutavad töörahva ühisrinnet enesele ette selliselt, et peavad ühinema kõik töölisparteid, — teiste sõnadega: «nad nõuavad tugeva aia tegemist sel teel, et teivad latvapidi kokku köidetakse.»¹ EKP, juhindudes Kominterni Täitevkomitee poolt välja töötatud teesidest, näitab, et partei näeb ühinemist altpoolt, — V. Kingissepa sõnadega: «aiateivaste kokkuvõtmist maapinnalt ja iga

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 2 (52), 14. I 1922, leht 150.

roika vahelt. Mitte kunstlik keskkomiteede ja parlamendi (riigikogu) rühmade toppimine ühe mütsi alla, vaid tööliste kogumine ühede üleüldiste, kõigile töölistele vastuvõetavate nõudmiste ümber.»¹ Seejuures lähtus EKP sellest, et kui kodanlik valitsus ei täida töölisklassi põhjendatud nõudmisi, siis saab selgeks ka neile töötajatele, kes veel sotside, tööerakonna ja teiste «tööraha parteide» mõju all olid, et muud teist teed oma nõudmiste elluviimiseks ei ole, kui proletaarne revolutsioon.²

Üheks põhiliseks erinevuseks oli Eestis ka see, et EKP oli sunnitud töötama illegaalselt sügaval põranda all, samal ajal kui paljudes Lääne-Euroopa maades kommunistlikel parteidel oli võimalus tegutseda legaalselt. EKP ei saanud seetõttu teha ühise võitluse ettepanekut teistele organisatsioonidele. Siit tuleneski EKP-le vajadus juhtida Tööraha Ühise Väerinde moodustamist illegaalselt oma liikmete kaudu, kes olid liikmeteks ka legaalses töölisorganisatsioonides. EKP-l tuli toetada ettepanekuid, mis Tööraha Ühise Väerinde loomiseks tehti tööliste avalike organisatsioonide poolt.

«Kommunistis» ja legaalses töölisajalehtedes avaldatud artiklileil tööraha ühisrindede taktika küsimustes oli suur teoreetiline ja praktiline tähtsus eesti kommunistide töös. Artiklid aitasid üle saada vigadest, mida esines osa partei liikmete töös, ja õpetasid kõiki kommuniste õigesti lahendamada nende ees seisvaid ülesandeid partei poliitika elluviimisel.

Töölised, arutades Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmist, esitasid oma koosolekuil küsimuse, kes teostab need 12 nõudmist? Seepärast EKP pidi töörahvale pääsetee näitama, — tee, mis 12 nõudmise teostamisele viib.³ Lähtudes Kominterni juhendeist, püstitas EKP 1922. aasta märtsis tööraha valitsuse (s. t. ühise väerinde valitsuse) moodustamise loosungi.

Tööraha valitsus ei tähendanud veel proletariaadi diktatuuri kohest sisseseadmist. EKP nõudis oma legaalseltel organisatsioonidelt, et nad iga majandusliku streigi oskustlikult seoksid poliitilise liikumisega, et võita omavalitsused

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 2 (52), 14. I 1922, leht 150.

² Samas.

³ Samas, «Kommunist», nr. 5 (55), 24. III 1922, leht 168.

enda kätte. Ülesanne seisis selles, et kasutades legaalseid asutusi, nagu Riigikogu, omavalitsusi ja ametiühinguid revolutsioonilisteks väljaastumisteks, alates vähemate võitlustega sammuda järkjärgult ikka teravamate ja suuremate klassilahingute poole, kuni tööraha hulga kommunistliku parteiga olid valmis lõplikule pealetungile minema kodanluse vastu.¹

Oli tarvis, nagu kirjutas V. I. Lenin juba 1905. a. A. V. Lunatšarskile «võidelda revolutsiooniliselt parlamendi eest, mitte aga parlamentlikult revolutsiooni eest, võidelda revolutsiooniliselt tugeva parlamendi eest, mitte aga jõuetus «parlamendis» revolutsiooni eest.»²

Kodanliku Eesti Riigikogus parempoolsetel parteidel ei olnud kindlat enamust. Seepärast tööraha valitsus oleks võinud tekkida sotside ja tööerakonna blokid, kui need oleksid toetunud iseseisvatele sotsialistidele ja kommunistlikule tööliste rühmale. Sel juhul oleks saadud koos kommunistliku rühmaga 56 häält. Kuid tööerakond ja sotsid ei mõelnudki asuda niisuguste algnõudmiste teostamisele, et kommunistid seda blokki oleksid võinud toetada.

Tööraha valitsusse pidid kuuluma tööliste ja väikemaapidajate, kehvik-kalameeste, käsitööliste ja teised tööraha esindajad. Tööraha valitsust, nagu EKP selgitas rahvahulkadele, ei saanud kehtestada ainult valimisedelitega, vaid tal pidi olema aktiivne toetus rahvamassides.

Tööraha valitsuse moodustamise küsimuse läbiarutamiseks korraldas EKP 1922. aasta märtsis partei vastutavate tegelaste nõupidamise. J. Anvelt oma ettekandes «Partei taktika ja lähemate ülesannete kohta» märkis, et tööraha valitsuse eest agiteerimine «ei tähendanud veel, et see valitsus ka Eestis paratamata võimule peab pääsema ja me tema valitsemise tingimata peame läbi elama. Võimalik, et revolutsiooniline liikumine temast üle hüppab — nõukogude võimu juure. Aga igatahes on niisuguse «seadusliku» valitsuse eest agiteerimisel hulk tugevaid külgesid. Ta on praegustes tingimustes muuseas töörahvale hulga arusaadavam kui nõukogu valitsus.»³

Nõupidamisel avaldati arvamist, et kui Tallinna Ameti-

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», 5 (55), 24. III 1922, leht 165.

² V. I. Lenin, Teosed 34, lk. 314.

³ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», 5 (55), 24. III 1922, leht 168.

ühingute Nõukogu esineb ettepanekuga kodanliku Eesti põhiseaduse üksikuid paragrahve muuta ja täiendada rahvahääletusega, siis võiks see hääletus kujuneda võitluseks töörahva valitsuse eest. Kui aga peaks korda minema hääletusel enamus saada ja Riigikogu seega laiali saata, siis muutuks valimisvõitlus suurelt osalt jõukatsumise esimeseks astmeks töörahva ja valitsevate klasside vahel töörahva valitsuse moodustamise eest.¹ Seejuures EKP ei mõtelnudki peatuma jääda poolel teel, vaid, nagu nõupidamisel J. Anvelt rõhutas, tuli edasi minna, sest kui töörahva valitsus alustab 12 nõudmise elluviimist, «sunnib kodanlus vastuhakkamistega oma vastu survet tarvitama, — sunnib töölisi diktatuuri juure minema.»²

1922. a. märtsis toimunud partei vastutavate tegelaste nõupidamise tähtsus seisab selles, et seal vastuvõetud otsustega anti õige suund töörahva valitsuse moodustamise eest võitlemiseks.

* * *

EKP, töötanud välja ühisrinde nõudmised, asus nüüd aktiivsele võitlusele Töörahva Ühise Väerinde loomise eest. Tööliste koondumine ühisrinde platvormi ümber toimus pingelises võitluses sotside, töökode ja isesotside oportunistlike juhtidega, kes saboteerisid ühisrinnet.

Töölisklassi ja kogu töörahva ühendamiseks oli vaja sotsiaaldemokraatia äraandlikud liidrid paljastada ja nad töörahva hulkadest isoleerida.

Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei, — ehk, nagu V. Kingissepp seda nimetas, — «juudaste partei», — kujunes 1917. aastal eesti menševikest. Selle partei juhtideks olid kodanlikud haritlased A. Rei, K. Ast, M. Martna, A. Hellat, A. Ostra-Oinas jt. Oma sotsiaalse koosseisu poolest ei olnud ta kaugeltki tööliste partei, nagu ta ennast ise püüdis nimetada, kuna tema ridades oli ainult mõni üksik linna-tööline ja väikene arv maatöölisi. Tema sotsiaalseks baasiks oli «töölisaristokraatia», — meistrid, keskmised ametnikud ja väikekodanlus. Sotsid, — nagu neid rahva seas hüüti, — ajasid oma praktilises tegevuses töölisklassi

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», 5 (55), 24. III 1922, leht 168.

² Samas.

lõhestamise poliitikat. Sotsid olid eesti kodanlusele tema rahvavastaste tegude läbiviimisel esimesteks abilisteks. Sotside ideelised juhid M. Martna, A. Rei jt. hooplesid marksismi tundmisega. Tegelikult nad võltsisid marksismi, pettes töörahvast.

Sotsid toetasid kõiki kodanluse kontrrevolutsioonilisi tegusid kuni valge terrorini. Juba 1917. aastal võitlesid sotsid sotsialistliku revolutsiooni vastu, toetades kodanlikku kontrrevolutsiooni. Oktoobrirevolutsiooni järel toetasid nad aktiivselt ametnike sabotaaže, olid mõisate konfiskeerimise ja töörahva kätte võtmise vastu. Koos esseeridega asusid sotsid kodanlike parteide ja rühmituste ühtsesse väerinda.

Nende esindajad võtsid osa komisjonidest, kes palusid imperialistlikelt suurriikidelt abi töörahva ülestõusu mahasurumiseks. Rohkemgi veel, — nad võtsid otseselt osa kodanlikust valitsusest. Nii juhtis siseministeeriumi sots Hellat, kui 1919. aastal esimene ametiühingute kongress laiali aeti, 76 saadikut püssitule all läbi väerinde kihutati ja 25 saadikut Irboskas maha lasti. Samuti oli Hellat kaitsepolitsei esimeseks ülemaks.

Sotsiaaldemokraatia liidrid ülistasid kodanlikku demokraatiat, mida nad olid valmis kaitsma sõjariistus jõuga, muutudes seega kodanluse «Siioni vahtideks».

Sotsid töötasid kodanlikus valitsuses ministritena kuni 1920. aastani. Alates 1920. aastast kuni 1924. aastani nad otseselt kodanliku valitsuse koosseisu ei kuulunud, olles sõnadega opositsioonis, tegelikult aga täielikult toetades kodanluse poliitikat.

Eesti sotsiaaldemokraatia «sotsialism» seisis selles, et aidata kodanlusel arendada kapitalismi, kusjuures demagoogiaks nad küll nõudsid mõningaid süütuid reforme. Need reformid olid mõeldud «riigi järkjärguliseks sotsialiseerimiseks», eraomanduse järkjärgulise asendamise teel riikliku ja kapitalistliku kooperatiivomandusega.

EKP, paljastades sotside «järkjärgulist sotsialiseerimise» teooriat, näitas, et sotsialismile ülemineku tähtsaimaks tingimuseks on poliitilise võimu kättevõtmine proletariaadi poolt. Ilma selleta kooperatsioon, riigikapitalism teenivad ainult kodanluse huve.

Sotside kombel riigi sotsialiseerimine praktiliselt võimaldas riigis valitseda kõige reaktsioonilisematel kodanluse elementidel, nagu pätsudel, laidoneridel jne., kes, kasutades

riigiaparaati, suutsid endale muretseda ettevõtete aktsiaid, luua fiktiivseid asutusi ja röövida riigi ja rahva vara.

Sotsid ja tööerakondlased (töögid) sõnades rääkisid demagoogiliselt töörahva ühisrindede vajalikkusest ja samuti lobisesid «pahempoolsest valitsusest», kes neid nõudmisi viiks ellu, tegelikult aga nad vaid teotasid Töörahva Ühise Väerinde 12 nõudmist, tulles avalikult välja laimuga, et 12 nõudmist töörahva ühinemise ega võitluse aluseks ei kõlbavat ja seepärast tulevat asuda uute töölisühingute loomisele, ilma et seejuures 12 nõudmist võetaks aluseks.¹

Nimelt esitasid sotsid väite, et need 12 nõudmist olevat «segased», — samal ajal aga ei teinud nad mingeid oma-poolseid ettepanekuid, ei esitanud mingeid nõudmisi; ja seda sellepärast, et nad tahtsid luua selliseid ühinguid, mis ei võitleks töörahva ridades, vaid killustaks ja purustaks tema võitlust ning oleksid seega abiks kodanlusele.²

Samuti nagu sotsid, nii ka töögid tegid demagoogiat töörahva ühisest väerindest. Oma ajalehes «Vaba Maa» nad kirjutasid, et Pätsi valitsus olevat liiga karm, tema poliitika hirmutavat paljusid pahemale poole, ja seepärast olevat nüüd «viimane aeg» parandada meelt (s. t. Pätsil) ning panna maksma «tõsine demokraatia».³

«Tallinna Tööline» paljastas selle demagoogia eesmärgi, näidates, et tööke hirmutab Töörahva Ühine Väerinne, — sellepärast nad räägivadki ja püüavad näidata, nagu oleksid nad valitsusega opositsioonis. See oli töökide poolt ainult demagoogiline katse tööliste poolehoiu võitmiseks, sest Pätsilt ei olnud kõige laiematel rahvakihtidel oodata midagi head. Vastupidi, Pätsi poliitika oli ja jäi rahvale vaenulikuks.

Kuna sotsid ja töögid olid sunnitud siiski kõnelema ühtsusest ja demokraatiast, tegid EKP Keskkomitee juhiste kohaselt Riigikogu kommunistlik fraktsioon ja Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu 23. märtsil 1922. a. EISTP-le, Riigikogu sotsiaaldemokraatlikule ja tööerakonna rühmadele ettepaneku ühiseks tegutsemiseks. Tehti ettepanek ühiselt välja astuda ja nõuda osaliste muudatuste tegemist

¹ «Tallinna Tööline», nr. 8, 1. III 1922. a. ja «Tulevik», nr. 16 26. II 1922.

² Samas.

³ «Tallinna Tööline», nr. 14, 22. III 1922.

1920. aastal vastuvõetud põhiseaduses. Väljatöötatud täiendustes nõuti töötasu alammäära kindlaksmääramise, parunitele võõrandatud mõisate eest tasu mittemaksmise, väikemaapidamiste vabastamist rendimaksu, kalapüügi ja jahipidamise vabaduse, sõjaseisukorra lõpetamise ja maksude küsimuse rahvahääletusele panemist.¹

See seaduseelnõu võinuks saada esimeseks sammuks Tööraha Ühise Väerinde nõudmiste teostamisel. Nüüd ilmeski nende parteide tõeline olemus. Sotsid ja töögid ei nõustunud ettepanekutega ja paljastasid sellega iseennast.

Pärast seda, kui sotside ja töökide riigikogurühmad keeldusid tööliste ettepanekuid arutamast, avaldati 29. märtsil 1922. a. «Tallinna Töölises» Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu avalik kiri nüüd juba Eesti Töerakonnale ja Eesti Sotsiaaldemokraatlikule Tööliste Parteile tööraha valitsuse moodustamise vajadusest, milles pandi ette moodustamise aluseks võtta Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmist. Kirjas tehti ettepanek luua niisugune valitsus, kes kaitseks tööstööliste, sulaste ja teiste maatöölise, riigi-, omavalitsuse-, äri-, maja-, ja palgateenijate, sõdurite ning alamate ohvitseride, oma tööjoust elavate käsitöölise, popsnike, väikerentnike, kehvemate asunike ja teiste väikemaapidajate, kooliõpetajate, väiketalunike, — seega kogu tööraha huve.²

Sellele avalikule kirjale sotsid ja töögid aga ei vastanud. 4. aprillil 1922. a. tehti uus ettepanek.³

6. aprillil 1922. a. «Tallinna Töölise» kaudu avaldati 29. märtsi avaliku kirja täienduseks ja seletuseks tööraha valitsuse loomise asjus Riigikogu kommunistliku tööliste rühma, Tallinna Töölisühingute Kesknõukogu juhatuse, Eesti Maatöölise Liidu juhatuse, Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei (EISTP) riigikogurühma ja Eesti-maa Vabrikute Tööliste Vanemate Keskkomitee üleskutse töerakonnale ja sotsidele, milles esitati tingimused, mis võimaldaksid luua liidu ja koos tegutseda kodanluse vastu 12 nõudmise alusel. Üleskutse esitajad olid nõus mainitud nõudmiste ühise arutamise ja olid valmis täiendama neid osi, mida sotsid ja töögid peavad puudulikult formuleerituks. Ettepanekut korraldati veel mitu korda, kuid töögid

1 «Tallinna Tööline», nr. 19, 6. IV 1922.

2 Samas, nr. 16, 29. III 1922.

3 Samas, nr. 18, 04. IV 1922.

ei suvatsenud sellele üldse vastata.¹ Sotsid aga oma hääle-
kandjas «Tulevik» 26. aprillil 1922. a. kirjutasid, et «prae-
guste jõuvahekordade ja riigikogu koosseisu juures ei näe
meie mitte võimalust puhttöörahma valitsuse moodustami-
seks.»² «Tulevik» tembeldas seda koguni koalitsioonilise
valitsuse loomise katseks kodanlusega.

EKP sellise taktikaga paljastas nende parteide sõnade ja
tegude mittevastavuse töörahva huvidele, näidates, et nii
sotsid kui ka töögid ei taha ühiselt välja astuda kodanluse
vastu.

Nende lõplikuks paljastamiseks töörahva silmis pöördu-
sid Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu ja Riigikogu kom-
munistlik fraktsioon avalikult sotside poole ettepanekuga,
et sotsid oma seisukoha 12 nõudmise suhtes siiski avaldaksid,
teatades, kas nad kavatsesid asuda võitlusse Töörahma
Ühise Väerinde nõudmiste teostamiseks või mitte.

Sellele ettepanekule sotsid algul vaikisid. Nähes aga, et
enam ei saa vaikida, asusid nad EKP-d oma ajalehtedes
tõrvama, tulles välja avalike kontrrevolutsiooniliste väide-
tega, ässitades kodanlust Riigikogu kommunistlikule frakt-
sioonile kallale, kes kavatsesvat Moskva käsul riigikorda
kukutada. Sotside parteide liidrid, paljastades seega oma
töörahvavastast nägu, näitāsīd, et nad tegelikult toetavad
Pätsi, Strandmanni ja Tõnissoni poliitikat.³ Töörahvas
veendus üha rohkem, et sotside liidrite sõnade ja tegude
vahel valitseb kuristik, — et nad oma tegudes on kodanluse
huvide kaitsjad.

EKP aga näitas sellise taktikaga töörahvale, et kommu-
nistid ei ole sektandid, et nad on nõus minema koos kõi-
giga, kes tahavad võidelda töörahva huvide eest.⁴

Samuti nagu EKP võitles sotside ja töökide äraandlike
juhtide vastu, pidas ta algusest peale teravat ja järjekindlat
ideoloogilist ning organisatsioonilist võitlust Eesti Ise-
seisva Sotsialistliku Tööliste Partei (EISTP ehk isesotsid)
parempoolsete oportunistlike juhtide H. Kruusi, J. Piiskari,
K. Freibergi j. t. vastu, paljastades nende tegusid, mis läk-
sid lahku nende revolutsioonilistest sõnakõlksudest.

Võitlus isesotsidega oli võitlus sotsiaaldemokraatia

¹ «Tallinna Tööline», nr. 19, 6. IV 1922, nr. 21, 11. IV 1922,
nr. 23, 20. IV 1922, nr. 24, 22. IV 1922.

² «Tulevik», nr. 33, 26. IV 1922.

³ «Tallinna Tööline», nr. 8, 1. III 1922.

⁴ Samas, nr. 19, 6. IV 1922.

pahempoolse tiiva oportünismi vastu. Kodanlus kasutas neid «pahempoolseid» sotse tööliste petmiseks, selleks, et hoida töölisel eemal revoutsioonilisest liikumisest. EISTP asutati 1920. aastal sotside parteist lahkunud pahempoolse tiiva liikmeist ja endistest sotsialistide-revolutsionääride (esseeride) seast ületulnukaist. Juhtiv osa selles parteis kuulus endistele sotsialistidele-revolutsionääridele.

Otsus Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei loomise kohta võeti vastu Eesti sotsialistide-revolutsionääride (esseeride) V kongressil. Tallinna linnavolikogu iseseisvate sotsialistide rühm ja tema ümber koondunud Eesti Sotsiaaldemokraatlikust Tööliste Parteist (sotside) lahkunud pahempoolsed elemendid teatasid oma ühinemisest nendega 1920. a. aprillis.¹ Endistest sotsialistidest-revolutsionääridest ja sotsidest ühteliidetud partei aga ei võinud saada töörahva juhiks. Eesti Iseseisev Sotsialistlik Tööliste Partei koosnes peamiselt sotsialistlike kalduvustega, töölistele sõbralikest haritlastest, ametnikest ja õpetajatest. Parteis puudus kindel distsipliin. Ta tegutses peamiselt vaid maatööliste keskel kongresside ja konverentside eel ning valimiste ajal. Oma peamiseks tegevuse objektiks pidas ta Riigikogu, kus selle partei esindajad püüdsid võimalikult palju esineda seaduseelnõude, ettepanekute ja arupärimistega, «kõrvale jättes niisuguste ettepanekute agitatsioonilist tähtsust ka neil kordadel, kus hallparunliku ja tööerakondliku enamuse poolt need mingit toetust ei leia.»² 1920-ndate aastate algul oli olukord kodanlikus Eestis isesotsidele soodne. I Riigikogus tegutses kommunistlik töölisrühm, linnavolikogu valimistel võitsid revolutsioonilised töölisel. See veetleski isesotse.

EISTP, olles oma iseloomult väikekodanlik partei, üksnes sõnades rääkis revolutsioonist ja proletariaadi diktatuurist, kuid praktiliselt keeldus võitlusest tööliklassi huvide eest. «Meie partei taktikast kõneldes», kirjutatakse ajakirjas «Poliitika ja Taktika»,³ «peab kohe tunnistama, et taktiliseks sihtjooneks on olnud niisugune põhimõte, et ennast mitte riivata lasta. Ühelt poolt teha kurja nägu kodanlusele, püüda soliidne olla töörahva vastu, aga jumal

¹ «Töö ja Võitlus», nr. 2, 6. V 1920, lk. 30.

² EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 630, leht 23.

³ «Poliitika ja Taktika» oli EISTP Tallinna organisatsiooni häälekandja, mis EISTP III kongressi otsusega tunnistati EISTP häälekandjaks. Esimene number ilmus 7. aprillil 1922. a.

hoidku, et end mitte kompromiteerida. Olla opositsioonis kodanlusega, ent mitte mingil tingimusel teda nii vihas-tada, et ta kurjaks saaks.»¹

1920. a. aprillis asutamise kongressil EISTP võttis sõna-des vastu otsuse Kominterniga ühinemise kohta.² Kongressi manifestis kuulutasid EISTP juhid H. Kruus, K. Frei-berg, M. Bleimann, J. Piiskar j. t. end proletariaadi dikta-tuuri «põhimõttelisteks pooldajateks», kuid teatasid, et pro-letariaadi diktatuuri ei saa kohe maksuma panna. Nii kirju-tati EISTP põhilausestes, et «Sotsialistlik tööliste revolutsioon on möödapääsemata tarvilik»³ ning sellepärast on «revolutsiooni paratamatus propageerimine laialdastes massides tarvilik».⁴ EISTP juhtide arvates aga revolutsioon Eestis pääseb võidule ainult siis, kui võidab revolutsioon Läänes, et enne seda ei tohigi revolutsioonilist agitatsiooni teha ja ette valmistada masse selleks revolutsiooniks.⁵

Nende seisukohtade «seletuseks» H. Kruus kirjutas küll oma kirjas V. Kingissepale, et see, «kas proletariaadi dik-tatuuri homme või ülehommega hakkame teostama, ei tohi tööliklassi kokkuleppele ajada kodanlusega.»⁶ Tegelikult aga tunnistas H. Kruus ise oma kirjalikult esitatud seletu-ses kohtuvõimudele 6. oktoobril 1920. a.: «Minu poolt ette-kantud resolutsioonid ja kõned (maatameeste kongressil 1920. a. 9. mail — A. L.) rõhutasid, et sotsialistlikku ilma-korda töörahva diktatuuri teostamise kaudu, mitte igal ajal ja igas olukorras maksuma ei või panna. Toonitades, et Eesti proletariaat väikerahva hulka kuulub, kelle saatus kindlas ühenduses rahvusvahelise ühiskondlik-poliitilise olukorraga, seletasin mina, et seni, kui puuduvad otsekohesed eeldused sotsialistliku korra peatseks teostamiseks suurriikides väike-rahva tööliste klass, nende hulgas Eesti oma, peab keel-duma poliitilise võimu haaramisest ja suurrahvaste juures praegusel silmapilgul ülevalnimetatud eeldusi mitterahes ei kutsunud ma otsekoheselt maksva riigikorra kukutamisele Eestis.»⁷

1 «Poliitika ja Taktika», nr. 1, 7. IV 1922, lk. 3.

2 EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 630, leht 23.

3 EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», 2 (25), 10. V 1921, leht 55.

4 EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 630, leht 3.

5 Samas.

6 O. Rästas, «Põrandaalused», lk. 89, Leningrad 1932.

7 ENSV ORKA, fond 71, nimistu 2, toimik 59, leht 17.

Isesotside jutt revolutsiooni kaugest tulevikust, rääkimine selle paratamatusest ei olnud kodanlusele ohtlik, sest isesotsid ei teinud midagi selleks, et sotsialistliku revolutsiooni saabumist kiirendada ja töölisklassi selle läbiviimiseks ette valmistada. Nad ainult sõnades targutasid revolutsioonist, «oodates» selle võitu enne Lääne-Euroopas. «Meie teame», kirjutas EISTP häälekandja «Töölise Võitlus», «et otsustava võitluse silmapilgu kätte jõudmisel Eestis, see silmapilk on jõudnud ka Berliinis, Londonis ja Pariisis, kus otsustatakse revolutsiooni saatus. Meie teame, et punase lipu lehvima panekul üle Eesti pinna lehvib sama punane lipp ka lääne suurte kapitalide kantside tornidel.»¹

Toodust võime järeldada, et praktiliselt isesotsid loobusid igasugusest võitlusest, sest kui kõikides riikides sotsialistlik revolutsioon juba oleks võitnud, siis vaevalt eesti kodanlus üldse oleks julgenud tõsist vastupanu avaldada oma proletariaadile. Niisugune taktika tähendas jätta rahvassse ettevalmistuseta siis, kui revolutsioon sellel maal võiks võita, kuigi ta pole veel võitnud Läänes.

«Revolutsionäärid,» kirjutas V. I. Lenin, «näevad enne revolutsiooni algust teda ette, tunnevad tema vältimatust, õpetavad rahvahulkadele tema paratamatust, selgitavad rahvahulkadele tema teid ja viise.»² Sellest järeldus: — partei on revolutsiooniline siis, kui ta mitte ainult sõnades ei räägi revolutsiooni paratamatusest ja möödapääsemata tarvilikkusest, vaid kui ta töötavat rahvast selleks õhutab ja julgustab ning revolutsioonilise olukorra saabumisega teda võitlusele viib poliitilise võimu, see tähendab proletariaadi diktatuuri kätte võitmiseks. Seda aga EISTP juhid ei teinud. Täiesti õigesti kirjutas J. Anvelt, et «töölisele on tarvis eeskätt teada, mida teha, et oma verivaenlasi — kodanlasi võita, kuidas ennast organiseerida, kuidas otsustavat lahingut lüüa.»³

Isesotsidel puudus kõige tähtsam — revolutsioonilisus. Väga tabavalt kirjutas «revolutsiooni paratamatusest» kõnelejate isesotside kohta Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja «Rõhutute Hää!»: «Mitte rohkem kui sotsialistlikeks papagoideks on need mehed just selle tagajärjel saanud, et nad proletaarse revolutsiooni

1 «Töölise Võitlus», nr. 1, 16. XI 1920, lk. 2.

2 V. I. Lenin, Teosed, 21. köide, lk. 355.

3 EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 2 (25), 10. V 1921, leht 56.

paratamatusega ainult leppinud on. Milles seisab selle leppimise tuum? Et seda pildistada võrreldum meremeest ja õrnanahkset preilit laevalael tormi eel. Meremehele on see nagu kalale vesi, see on tema element. Tormiga võidelda — see ongi tema elu. Preilikene aga on ses suhtes ainult leppinud. Ta on ennast paratamatusele alla heitnud. Ta teeb ilusaid sõnu loodusjõudude mässamisest. Aga ise igatseb kõigest hingest, et laevuke kuldrannale jõuaks enne tormi ja ilma tormita.»¹

1920-ndate aastate algul ei olnud revolutsioonilises liikumises veel tulnud seisakut. Kapitalismi ajutine stabilisatsioon algas hoopis hiljem, Eestis aga alles 1925. aastal.

Kuigi isesotsid esialgu katsid oma tõelist olemust revolutsiooni viigilehega, sisuliselt kordasid nad neid samu sõnu ja asusid seisukohtadel, millel olid Saksamaa iseseisvad sotsiaaldemokraadid, nagu Crispian, Itaalias Serrati, Prantsusmaal Longuet jt.

Saksamaa Iseseisva Sotsiaaldemokraatliku Partei juhtide kohta V. I. Lenin kirjutas oma töös «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis»: «Need härrad ei oska sugugi mõelda ja arutada revolutsionääradena. Nad on haledad väikekodanlikud demokraadid, kes on proletariaadile tuhat korda ohtlikumad siis, kui nad kuulutavad end nõukogude võimu ja proletariaadi diktatuuri pooldajaks, sest igal raskel ja ohtlikul silmapilgul panevad nad tegelikult paratamatult toime reetmise...»²

Kuna EISTP-l oli maatööliste seas teatav toetus ja kuna temas oli revolutsioonilisi elemente töörahva hulgast, siis EKP seadis oma eesmärgiks isoleerida EISTP juhid tema lihtliikmetest. EKP seadis ülesandeks kasutada seda parteid oma huvides, luua temast oma legaalne organisatsioon, muutes EISTP legaalseks revolutsiooniliseks töörahva parteiks.³

Millist taktikat seejuures kasutada, sellest kirjutas V. Kingissepp: «Küsimus on nimelt selles, missuguste meetoditega ISP* revolutsiooniliste elementide käsi vabaks teha? Aga see on ka ühtlasi legaalsete võimaluste kasutamise taktika küsimus. Miks hoiab ISP nii kramplikult

1 «Rõhutute Hää!», nr. 3, 25. XI 1920, lk. 42.

2 V. I. Lenin, Teosed, 31. köide, lk. 88.

3 EKP KK arhiiv, fond 24, toimik 147, side 10, leht 8.

*. ISP all mõeldakse EISTP-d.

kinni Kruusi kuuesabast? Talle tundub see päästerõngana, mis ISP legaalsuse vee peal hoiab. ISP puhastamine peab sündima mitte operatiivsel teel (mitte ultimaatumite põhjal), vaid orgaanilisel teel: ISP-s eneses peab hakama organiseeritud opositsioon paendlaste latvade vastu, mis need tipud ära murrab, kes kommunistlist vilja ei kannu.»¹

Niisugust taktikat EISTP suhtes Eestimaa Kommunistlik Partei teostaski. V. Kingissepa ja J. Anveldi sulest ilmus «Kommunistis» rida artikleid, milledes isesotside tegevust teravalt kritiseeriti ning näidati, mida see partei peab tegema, et ta muutuks tõeliseks tööliste parteiks.

Alati, kui «Kommunistis» või EKP poolt väljaantavais illegaalsetes lendlehtedes ilmus isesotside kohta kriitika, siis mõni päev hiljem saadi neilt kiri, kus püüti V. Kingissepa väiteid ümber lükata või mõista anda, et sellist küsimust võib ilma suure kella külge riputamata selgitada omavahel. Kuid see isesotside «lehmakauplemine», nagu V. Kingissepp seda iseloomustas, ei leidnud toetust EKP juhtide hulgas, vaid alati järgnes sellele uus ja veelgi paljastavam artikkel isesotside tegevuse kohta.

EKP ei piirdunud aga ainult isesotside kritiseerimisega, vaid püüdis oma seisukohti kindlustada ka organisatsiooniliselt, eeskätt nende Tallinna organisatsioonis. EKP suunas isesotside parteisse tööle revolutsioonilisi töölisi ja kommuniste. Nende seas olid S. Andrejev, J. Kamberg, E. Morgenson, A. Reinson, A. Murro, O. Künnapuu, J. Saat, A. Vaarman jt. Esialgu oli neid veel vähe, 1921. aasta sügisepoole juba rohkem.

EISTP juhid sattusid sellest, et revolutsioonilise klassivõitluse alusel seisvad tööliselised astusid nende parteisse, hoogu ning hellitasid lootusi Kominterni pääsemiseks. Kominterni astumiseks tegid EISTP juhid kommunistidele ettepaneku nendega ühinemiseks. Selleks saatis 20. märtsil 1921. a. EISTP Keskkomitee EKP Keskkomiteele kirja «Eesti Iseseisvate Sotsialistide Tööliste Partei Keskkomitee seisukoht EISTP ja EKP ühinemise küsimuses.»²

Ettepanekus märgiti kõigepealt, et «EISTP Keskkomitee leiab, et ei ole mingisuguseid ideelisi ja põhimõttelisi lähkuminekuid EISTP ja EKP vahel. EISTP on järjekind-

¹ O. Rästas, «Põrandaalused», lk. 86, Leningrad, 1932.

² EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 630, leht 3.

lalt pidanud kommunistlikku joont. Kominterni vastuvõtmise tingimuste 21 punkti on põhimõtteliselt vastuvõetavad, kui üles ei seata mingisuguseid erinõudmisi.»¹ Järgmistest teeside punktidest aga selgub, kuidas EISTP sai aru järjekindlast revolutsioonilisest joonest.

Eespool juba analüüsisime, kuidas EISTP mõistis revolutsiooni paratamatuse propageerimist laiades rahvahulkades, nägime, et sellel ei olnud midagi ühist marksismileninismi seisukohtadega. Teesidest selgub, et isesotsid unistasid peamiselt legaalsest tegevusest. Nii kirjutati teesides, et «põrandaalune tegevus peab olema täienduseks põrandapealsele. Vähe on sellest, kui tekkisid kommunistlikud rühmad riigikogus, omavalitsusasutustes ja ametiühingutes: tingimata tarvilik on, et partei kui niisugune oleks legaalne, et võimudel võimalik ei oleks ainuüksi parteisse kuulumise pärast «seaduslikule» vastutusele võtta...».²

Aga EKP muutumine legaalseks kodanlikus Eestis valitseva valge terrori tingimustes oleks võinud toimuda üksnes marksismi-leninismi ideelistest positsioonidest loobumise hinnaga, mis oleks viinud revolutsioonilise marksistliku partei likvideerimisele. Selles mõttes EISTP juhtide seisukoht sarnanes likvidaatorite omaga. Isesotside plaan muuta EKP EISTP-ks selgub eriti teesidest, milles on öeldud, et kui «kommunistlikuks parteiks ümbernimetamine tähendaks partei põranda alla minekut, siis võiks kaalumisele võtta, kas ei ole võimalik ühinemist niisugusel kujul läbi viia, et uus ühendatud partei kannaks EISTP praegust ehk mõnd teist nime.»³ Samas märgiti, et läheneval EISTP II kongressil ei saavat parteide ühendamine toimuda, kuna on olemas ainult üks legaalne pool. Teesides tehakse ettepanek ühise kongressi kokkukutsumiseks ja põhikirja registreerimiseks. Samas lisatakse, et juhul kui see peaks võimatuks osutama, muutub parteide ühinemine küsitavaks. Lõpuks teesides märgiti, et partei peab oma sisemises elus olema autonoomne, s. t. rippumatu Kominternist.

Toodust selgub, et EISTP liidrid mõistsid, et nende positsioon EISTP-s on hädaohus. Nad said aru, et revolutsioonilised töölisel, kes EKP poolt suunati tööle

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 630, leht 3.

² Samas.

³ Samas.

EISTP-sse, ei nõustu nende kahepaikse mänguga ja kihutavad nad juhtivalt positsioonilt minema, haarates juhtimise enda kätte. Et see kartus oli täielikult õigustatud, seda näitab edaspidine võitlus EISTP-s. EISTP oportunistlikud juhid aga ei tahtnud sellega leppida. Vastupidi, — nad hellitasid lootust saada EKP-d oma mõju alla ja muuta ta legaalseks EISTP-ks.

Rippumatuse taotlemine rahvusvahelisest kommunistlikust liikumisest tähendas, et EISTP juhtide seisukohtadel ei olnud midagi ühist proletaarse internatsionalismiga, proletariaadi rahvuslike ja internatsionaalsete huvide ühtsusega. Vastupidi, autonoomia nõudmine parteile tähendas natsionalismi kaitsmist, proletariaadi rahvuslike huvide reetmist.

EKP nägi isesotside plaani läbi. Kirjale avalikult ei vastatud, kuid jätkati isesotside tegevuse teravat kritiseerimist, nõuti neilt revolutsiooniliste sõnakõlksude asemele revolutsioonilisi tegusid.

1.—3. aprillini 1921. a. toimus EISTP II kongress.¹ Tähtsamaks küsimuseks kongressil oli Kominterni vastuvõtmise 21 tingimuse kohta seisukoha võtmine, mille täitmist nõudis Kominterni II kongress neilt parteidelt, kes tahtsid temasse kuuluda. Kongressil ei olnud selles küsimuses üksmeelt. Valitses kaks voolu, kusjuures enamus oli Kominterni astumise poolt. Vähemus aga, eesotsas H. Kruusiga, kaitses partei «autonoomiat» või iseseisvust, s. o. rippumatust Kominternist², kusjuures ta asus seisukohal, et Kominterni III kongress pidavat tulema selleks kokku, et «neid 21 karmi tingimust pehmendada».³ Resolutsiooni projektis, mille esitas M. Bleimann, nõuti, et partei need 21 tingimust vastu võtaks; samal ajal püstitati resolutsioonis lause, milles EISTP Keskkomiteele tehti ülesandeks III Internatsionaali Täitevkomiteele «ette panna motiivid 21 punkti elluviimise võimaluste kohta Eesti oludes»,⁴ püüdes sellega välja kaubelda võimalusi 21 tingimusest möödahiilimiseks. Hääletamisel H. Kruusi poolt

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 42, leht 1.

² Samas, toimik 41, leht 35.

³ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550. «Kommunist», nr. 1 (24), 15. IV 1921, leht 50.

⁴ Samas.

esitatud resolutsiooniprojekt jäi vähemusse. Vastu võtnud 21 punkti, tegi kongress valitavale Keskkomiteele ülesandeks vastavalt Eesti tingimustele välja töötada uus programm, mis vastaks Kominterni otsustele.¹

Kongress oleks pidanud 21 punkti põhjal «autonoomia» pooldajad parteist välja heitma või vähemalt vastutavatele kohtadelt tagandama. Kongress seda aga ei teinud, vaid valis endised oportunistlikud juhid eesotsas J. Piiskariga tagasi EISTP Keskkomiteesse. Tähendab, revolutsiooniline pahempoolne tiib ei olnud veel kongressil küllalt tugev. Ta isegi nõudis, et parempoolsed liidrid jätaksid oma kandidatuurid Keskkomiteesse valimiseks üles. Sellega parempoolsed, peale H. Kruusi, ka nõustusid. Selle tagajärjel, nagu märkis «Kommunist», uus EISTP Keskkomitee oma koosseisult sai selline, et temas oli 5 liiget, kellest võis oodata, et nad nelja liikme «elluviimise motiivid» Kruusi autonoomia eestikeelseks tõlkeks püüavad tunnistada.²

See, et EISTP Keskkomiteesse valiti tagasi endised parempoolsed liidrid, parteile «autonoomia» pooldajad eesotsas J. Piiskariga, viis selleni, et nõutava programmi ja töökava asemel saadeti nende poolt Kominternile kiri, milles püüti Kominterni veenda, et isesotsid on tõelised kommunistid. III Internatsionaali Täitevkomitee aga sellega ei leppinud, vaid nõudis kindla töökava esitamist.

EKP KK jätkas EISTP tegevuse arvustamist. Selle arvustuse kokkuvõtteks oli EKP poolt EISTP-le 16. mail 1921. a. esitatud 11 nõudmist³, kus näidati, mida EISTP pidi eeskätt ja minimaalselt tegema, et ta võiks ennast nimetada revolutsiooniliseks tööliste parteiks. Need EKP poolt esitatud 11 nõudmist ei olnud mingid erinõudmised, vaid kujutasid endast Kominterni vastuvõtmise tingimuste järeldusi vastavalt kohalikele Eesti oludele. Nendest nõudmistest selgub ka EKP ja EISTP sügav erinevus.

Üks EISTP Keskkomitee liidreid, «autonoomia» pooldaja K. Freiberg, mitte nõustudes EKP 11 nõudmises esi-

¹ «Poliitika ja Taktika», nr. 2, 14. VII 1922, lk. 11.

² EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 1 (24), 15. IV 1921, leht 51.

³ Samas, toimik 630, leht 9—17.

tatud 10. punktiga (milles käsitati tingimust, et isesotsid ei tohiks kaastööd teha kodanlikele ajalehetele ega omi töid trükkida kodanluse kirjastustes)¹, lahkus EISTP Keskkomiteest. EISTP Keskkomitee aga samas määras ta vastutavale tööle oma ajalehe «Töölise Lehe» toimetuse juurde Tartus.²

Olles «Töölise Lehe» toimetajaks, avaldas K. Freiberg seal igasuguseid oportunistlikke targutusi Kominterni ja töölisliikumise kohta.

Kommunistid olevat K. Freibergi arvates oma alalise revolutsiooni ennustamisega töölised koguni ükskõikseks teinud. «Ka töölistel on närvid», targutas ta «Töölise Lehes», «ja kui alalõpmata revolutsiooni oodatakse ligemal ajal, mis ometi nii kaua tulemata jäänud, siis väsivad nad ja ei oota revolutsiooni üldse enam... Eesti tööliste klass ei suuda praegu kõige väiksemaski asjas mingisuguseks sundivaks jõuks olla kodanlusele, ei suuda nähtavasti majanduslikku streikigi läbi suruda, — ta organisatsioonid kiratsevad keldriurgastes — kuidas suudetakse nüüd ette kujutada, et see sama proletariaat võiks lähemal ajal kodanlise valitsuse kukutada ja sotsialismi teostamise juure asuda.»³

Kõik see oli avalik laim Eesti töölisliikumise kohta. Samal 1921. aastal üksnes 1. mai demonstratsioonidest võtsid osa kümned tuhanded töötajad.

See, et EISTP Keskkomitee ei mõistnud neid K. Freibergi kirjutusi hukka ega teatanud üldse midagi, näitas, et nende «seisukohtadega» oli ta päri ja toetas neid.

Ehkki isesotsid formaalselt tunnistasid Kominterni vastuvõtmise 21 tingimust, siis seetõttu, et nende eesotsas seisid oportunistlikud juhid, ei mõelnudki nad oma tegudega näidata, et nad neid tingimusi ka täidavad.

Vastupidi, nad tegid kõik, et seda nurja ajada. Juba 1920. aastal toiminud raudteelaste streik aeti nurja isesotside poolt. Samuti seisid nad kõrval 1920. aastal toimunud protestistreibigist, mis viidi läbi EKP juhtimisel 35 kommunisti kohtuotsuse puhul. Kui 30. juuni streigi eelõhtul toimus EISTP Tallinna organisatsiooni peakoosolek, siis isesotside juht H. Kruus rääkis, et mingisugusest

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 11 (34), 18. VIII 1921, leht 88.

² ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 41, leht 35.

³ «Töölise Leht», nr. 20, 20. VIII 1921.

streigist 35 kommunisti protsessi puhul ei saavat olla jutugi, kuna kommunistide häälekandja ei olevat streigist midagi rääkinud ja kommunistide lendlehti ei toetatavat küllalt laiades hulkades selleks, et nende mõjul võiks tulla streik.¹ Isesotsid ei teinud väljagi nendest nõudmistest, millega esinesid töölisel protestistreigil. Ainult siis, kui asi politsei poolt lubati, olid isesotsid «vägevad mehed.»

Häbiväärselt, nagu ehtsad tööliklassi reetjad, käitsid isesotsid aga 1921. aasta 1. mai demonstratsiooni puhul Tartus.

Tartu Ametiühingute Kesknõukogu 1. maid korraldava komisjoni koosolekul, kus sotsidel ja isesotsidel oli veel suhteliselt suur mõju, lükati EKP ettepanekud tagasi, väitega, et nende vastuvõtmine tähendaks tänavavõitluse esilekutsumist. Demonstratsioonile otsustati minna ametlike lippude ja embleemidega. Isesotsid aga pidid välja minema oma lipuga, millel lehvits loosung «Elagu III Internatsionaal!». Välja minnes kuulasid isesotsid truualamlikult kodanliku politsei käsku ja õmblesid III kinni, võttes demonstratsioonist osa lipuga: «Elagu Internatsionaal!», nagu see oli sotsidelgi. Kui töölisel hakkasid laulma «Internatsionaali», siis orkester hakkas isesotside korraldusel sellest üle «Porilaste marssi» mängima.²

See isesotside käitumine Tartus toimunud 1. mai demonstratsioonil veelkord näitas, et nad ei tahtnud Kominterni otsuseid täita ega töölisliikumise eesotsas sammuda, et nad ainult sõnades rääkisid sotsialismist, tegudes aga olid endiselt vaid renegaadid, töölisliikumise nurjaajajad. See näitas samuti, et oportunistlike liidrite mõju oli EISTP-s veel üsna suur.

EKP häälekandja «Kommunist», tehes kokkuvõtte isesotside praktilisest tegevusest, märkis õigesti, et EISTP oma «võitlusega» Eesti olusid muuta ei taha, vaid painutab ennast nende olude järgi täies ulatuses, s. o. «kodanluse väevõimuvalitsusele järeleandmisi teeb».³

Agraarküsimuses jäid isesotsid samuti reformistliku,

¹ V. Kingissepa kirjast «Edasile», «Edasi», nr. 102 (3379), 8. V. 1932.

² EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 4 (27), 2. VI 1921, leht 62.

³ Samas.

väikekodanliku ideoloogia seisukohtadele, agiteerides artel-
lide asutamist kodanluse maaseaduse põhjal. Isesotsid
samuti kui sotsidki kõnelesid üksnes sellest, et kurja juur
seisvat selles, et halvad ametnikud pidavat head (!) maa-
seadust rikkuma. EISTP pani oma pealootused maaküsi-
muse otsustamisel mitte proletaarsele revolutsioonile, vaid
reformile.

Kas nad on nõukogude vabariigi poolt või vastu, sellest
isesotsid vaikisid.

Lugedes end ise Kominterniga solidaarseks, oleks nad
pidanud seda olema ka EKP-ga. Seepärast «Kommunist»
nr. 4, 2. VI 1921. a. juhtkirjas «Kommunistid ja iseseisvad
sotsialistid» kirjutaski, et «meie näeme solidariteedi aval-
dust ainult seal ja ainult selles, kus ja kui ISP mehed
oma suuga kuulutavad, et kommunistid kodanlusele häda-
ohtlikud on ja, et iseseisvad sellepärast kommunistidega
nõus on ja tagakiusamise lõpetamist nõuavad.»¹

Komintern nõudis parlamendi kasutamist revolutsiooni-
liselt, kuid EISTP rühm Riigikogus ei astunud kodanluse
ega sõtside suhtes välja mingi teravam kriitikaga.

Komintern nõudis, et temasse kuuluvates parteides valit-
seks raudne distsipliin, EISTP-s aga valitses selle asemel,
nagu «Kommunist» märkis, «vaba looming ja juhtide dip-
lomaatia.»²

Kui 1921. a. aprilli teisel poolel kodanlus alustas töölis-
organisatsioonide rüüstamisi ja jahti kommunistlikele töö-
listele, nihkusid isesotsid otsekohe reaktsioonilisele kodan-
lusele lähemale. EKP suurendas pärast rüüstamist oma
aktiivsust veelgi, et töötavat rahvast tegevusele õhutada,
isesotsid aga kutsusid «mõistlikule» tööle, seepärast kom-
munistid arvustasid isesotse veelgi teravamalt; eriti on seda
näha «Kommunisti» väljaannetes enne Kominterni III kong-
ressi, millest ka isesotsid kavatsesid osa võtta. Isesotsid olid
arvamusel, et Komintern heameelega võtab neid oma liik-
meteks vastu. Seks puhuks otsustasid nad loobuda isegi
oma maaharimise ühingute (artellide) kavast, et aga pää-
seda Kominterni. EISTP Keskkomitee teatas ametlikult, et
«maaharijate ühing olnud päevapoliitiline agitatsiooniline
hüüdsõna, mille ülesanne olnud näidata mõisatöölisele

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 4 (27), 2. VI 1921, leht 63.

² Samas, leht 64.

ajutine võimalus, mille kaudu nad just kui võiksid maad saada, kuid tegelikult ikkagi ilma jäävad».¹

Kominterni kongressile komandeerisid isesotsid saadi-kuiks H. Kruusi ja M. Bleimanni, kusjuures Eesti kodanlik valitsus andis neile välispassid.² M. Bleimann sõitis koguni diplomaadi salongvagunis.³ EKP-le oli selge, et selline mugav sõit võimaldati H. Kruusile ja M. Bleimannile teadmisega nende suhtumisest revolutsiooni küsimustesse.

26. juunil 1921. a. toimus Moskvas EISTP esindajate algatusel EKP ja EISTP Kominterni delegatsioonide vahel ühine koosolek kahe mainitud partei vahekordade selgitamiseks, millest võtsid osa H. Pöögelmann, J. Anvelt, P. Lepp, H. Kruus ja M. Bleimann.⁴ Põhimiseks arutusaineiks oli seal EKP poolt EISTP-le esitatud 11 nõudmist.

EKP poolt esitatud 11 nõudmise esimeses punktis nõuti, et EISTP kindlalt avaldaks oma seisukoha «isamaa» kaitsmise küsimuses ja sotsialismimaa poolt eesti töörahvale osutatud abi suhtes 1918—1919. a. EISTP juhid teatasid nõupidamisel, et seisukohast, millel asusid sotsialistid-revolutsionärid kodusõja ajal, on EISTP loobunud ja asub selles suhtes eitaval positsioonil ning et nad olevat sotsialistide-revolutsionääride passiivse taktika hukka mõistnud. 2. punktis nõuti, et isesotsid eranditult oma igapäevases agitatsioonitöös kaitseksid Nõukogude Venemaad, VK (b) Parteid ja seal klassivõitluses kasutatavaid meetodeid. M. Bleimann teatas, et nad ei ole seni selle vajadust küllaldaselt töörahvale selgitanud. Edaspidi lubas ta seda paremini teha.⁵ 3. punkti arutamisel, kui jutt oli maailma revolutsiooni paratamatusest, H. Kruus märkis, et EISTP ei ole püüdnud sellest alust leida oportunistlikule tegevusele, vaid on seda tarvitanud «tähtsa agitatsiooniabinõuna».⁶ M. Bleimann aga seevastu ütles otseselt, et «eesti tööliklass ilma välise abita ei suuda revolutsiooni Eestis omal jõul läbi viia.»⁷

Need H. Kruusi ja M. Bleimanni avaldused olid tehtud arvestusega, et ehk neil siiski õnnestub Komin-

1 «Poliitika ja Taktika» nr. 1, 7. IV 1922, lk. 6.

2 ENSV ORKA, fond 1911, nimistu 2, toimik 6, leht 31.

3 ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 41, leht 36.

4 EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 630, leht 18.

5 Samas.

6 Samas.

7 Samas.

terni Täitevkomiteed petta ja ennast Kominterni mehkeldada. Püüd Kominterni petta väljendus ka selles, et H. Kruus ja M. Bleimann esitasid Kominterni Täitevkomiteele täiesti ümbertehtud, moonutatud tõlke EISTP II kongressil vastu võetud resolutsioonist «Poliitilise silmapilgu kohta». H. Pöogelmann ja J. Anvelt paljastasid selle võltsimise.

Kominterni pääsemiseks isesotsid koguni esitasid ebaõigeid andmeid oma partei arvulise suuruse kohta. Isesotsid, tahtes end näidata suuremana ja massilisema parteina, teatasid Kominternile, et nende parteis on 4000 kindlat liiget. Tegelikult aga oli registreeritud parteiliikmete arv, kes tasusid liikmemakse, ainult 300. Neist oli Tallinnas 70 ümber, Narvas ja Tartus 50—60, Viljandis 10—15, Pärnus ühes maakonnaga 60—70, Rakveres ühes Kunda rajooniga 20, Saaremaal 30, Paides 20 ja pealeselle veel mõned kollektiivid, kus liikmete arv kõikus 3—5 inimeseni, kusjuures keskuse ja organisatsioonide vahel puudus igasugune side.¹ Ka see pettus paljastati. Isesotse Kominterni vastu ei võetud, kuna Kominterni Täitevkomitee oli EISTP senise tegevusega ja taktikaga täielikult kursis. Neile soovitati asuda tööle töörahva huvides.

Kuna EISTP 1921. aasta jooksul EKP Keskkomitee poolt koostatud «11 nõudmisele» ei vastanud, siis jätkati EISTP tegevuse teravat kritiseerimist.

H. Kruus, saabudes Kominterni III kongressilt Eestisse tagasi, esitas EISTP Keskkomiteele lühikese aruande ja sõitis Tartu. 1921. a. lõpupoole, seoses sellega, et EKP suunas EISTP Tallinna organisatsiooni tööle revolutsioonilisi töölisi ja kommuniste, hakkas see arvuliselt kasvama tööliste arvel. Koos sellega algas EISTP Tallinna organisatsioonis terav võitlus, niiöelda «seesmine revolutsioon» EISTP reformistlike juhtide vastu.

Sellega on seletatav, et H. Kruus ei tahtnud esineda EISTP Tallinna organisatsiooni revolutsiooniliste tööliste ees aruandega Kominterni III kongressi saadiku tööst ja palus end lubada puhkusele, millise soovi EISTP Keskkomitee rahuldaski. EISTP Keskkomitee seletuse kohaselt pidi H. Kruus olema haige, kuid viimaks saadi teada, et ta

¹ «Poliitika ja Taktika», nr. 1, 7. IV 1922., lk. 3.

on Tartu Ülikooli astunud ja enne 1922. a. sügist ei kavatsenud EISTP rühma esindajana Riigikogu tööst osa võtta. Tegelikult, nähes, et EISTP-s toimub «seesmine revolutsioon», «loobus» ta poliitilisest tegevusest EISTP-s, ehkki lubas koostada kirjaliku aruande Kominterni III kongressi tööst. Tõsi, aruande ta kirjutas, kuid selle valmides oli osa EISTP Keskkomitee liikmeist ühinenud pahempoolse tiivaga ja üle läinud revolutsioonilise klassivõitluse alusel seisvate tööliste poole. Esitatud aruanne tunnistati poliitiliselt nõrgaks dokumendiks.

EISTP Keskkomitee nõudel «loobusid» ka K. Freiberg ja J. Meerits saadikuülesannete täitmisest EISTP rühma esindajatena Riigikogus. M. Bleimann oli aga jäänud Nõukogude Venemaale.¹ EISTP Tallinna organisatsioon nõudis EISTP Keskkomiteelt, et ta kutsuks tööle Riigikokku järgmised kandidaadid. Üks osa EISTP Keskkomitee liikmeist leppis olukorraga, teine osa mitte. EISTP Tallinna osakonna ultimatiivsel nõudmisel otsustas EISTP Keskkomitee lõpuks töölt isiklikel põhjustel puuduvate liikmete asemele kutsuda uued. Ärakutsutud aga ei alistanud EISTP Keskkomitee nõudmistele.

Kuna Tartu oli EISTP oportunistlike juhtide peakants, siis Tartus püüti anda lahing partei revolutsioonilisele osale. EISTP Tartu organisatsiooni üldkoosolekul, 16. detsembril 1921. a., võeti vastu vastav deklaratsioon «EISTP ja EKP vahekordade suhtes». Sisuliselt see resolutsioon, mis vastu võeti 13 EISTP Tartu organisatsiooni liikme poolt, tähendas nende üleminekut avalike klassivaenlaste hulka. Deklaratsioonis teatati, et EISTP ei tahtvat enam Kominterni astuda, mustati EKP-d, esitati vales valguses Nõukogude Venemaa olukorda ja «ennustati» tema kokkuvarisemist, kui ei peaks puhkema revolutsioon Läänes. EISTP Tartu organisatsiooni seisukohad võttis omaks EISTP riigikogurühm, väljaarvatud P. Keerdo ja A. Hansen, kes ei ühinenud EISTP Tartu organisatsiooni poolt vastuvõetud deklaratsiooniga ja olid üle läinud revolutsioonilise klassivõitluse alusel seisvate tööliste poole, nõudes oportunistide eemaldamist juhtivatelt kohtadelt EISTP-s.

Nüüd saatsid EISTP riigikogurühma parempoolse tiiva

¹ ENSV ORKA, fond 1911, nimistu 2, toimik 6, leht 31.

kuus liiget EISTP Keskkomiteele märgukirja, kus kirjutati, et EISTP Tallinna organisatsiooni tungivat põrandaaluse kommunistliku partei liikmeid, kes eeskätt olevat endale ülesandeks seadnud EISTP lõhkumise ja likvideerimise ja seepärast isegi ideeline ühtesulamine EKP-ga olevat lubamatu. Samuti märgiti, et EISTP ei olevat Kominterni vastu võetud üksnes Eestimaa Kommunistliku Partei suhtumise tagajärjed EISTP-sse. EISTP Tartu organisatsiooni resolutsioonis nõuti, et juhul kui EISTP Keskkomitee oma otsust Riigikogu liikmete töölekutsumise asjus ei muuda, tühistagu EISTP riigikogurühm EISTP Keskkomitee volitused ja kuulutagu end kuni EISTP III kongressini kõrgemaks asutuseks parteis.¹

EISTP Tallinna organisatsioon oma üldkoosolekul võttis ühel häälel vastu otsuse, milles EISTP Keskkomiteele tehti ettepanek kutsuda korrale lõhestajad ja vajaduse korral nad parteist välja heita. EISTP Keskkomitee aga läks sellest nõudmisest vaikides mööda.

1921. a. oktoobris illegaalsetes tingimustes toimunud EKP II kongress tunnistas üksmeelselt õigeks EKP Keskkomitee tegevuse ja leidis «Keskkomitee taktika Eesti Iseisva Sotsialistliku Töölise Partei asjus» õige olevat.² EKP Keskkomitee asus seisukohale, et koostöö EKP ja EISTP vahel võib toimuda üksnes siis, kui EISTP praktiliselt täidab Kominterni otsused ja EKP 11 nõudmist.

EISTP muutmisel oma legaalseks organisatsiooniks pööras EKP suurt tähelepanu eelkõige just sellele, et viia ta revolutsiooniliseks, klassivõitluse alusel seisvaks, Kominterni 21 tingimust tegelikkuses rakendavaks parteiks. Selleks avaldas EKP Keskkomitee 19. detsembril 1921. a. oma häälekandjas «Kommunist» rida nõudmisi artiklis, mis ilmus pealkirja all: «Mis peab Eesti Iseseisev Sotsialistlik Töölise Partei tegema, et tõeliseks töölisparteiks saada».³

Vastus oli, et kõigepealt on vaja saada ausaks, klassivõitluse alusel seisvaks töölisparteiks. Selleks aga oli vaja, et EISTP muutuks massiliseks parteiks ning alles siis, kui kindlal klassiteadlikel alustel seisvad tööliselised on ta ter-

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 41, leht 36.

² EKP KK arhiiv, fond 27, toimik 147, side 10, leht 5.

³ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 27 (50), 19. XII 1921, leht 138.

veks arstinud, võis see partei küsida: «Mis me peame tegema, et meie partei saaks kommunistlikuks?»¹ «Kommunist» õpetas, et tööliste astumiseks EISTP-sse on vaja vastutavatelt kohtadelt minema kihutada kõik reformistid, nende asemele valida, kas või koguni vähe ühiskondliku tegevusega vilunud, kuid see-eest klassiteadlikud tööliselised. Teiseks, — oli vaja võtta omaks järjekindel revolutsiooniline taktika ning kindel seisukoht nii partei lõppeesmärgi kui ka lähemate päevanõudmiste kohta. Kolmandaks, — oli vaja lähemal kongressil muuta partei nimetus, võttes selle asemele töölispartei nimi. Lõpuks märkis «Kommunist», et niisugusel korral võime vast aasta või paari pärast küsida, kas ei ole sellel parteil aeg täiesti kommunistlikuks muutuda.² Tähelepanu väärib esitatud artikli lõpplause, milles räägiti EISTP muutumisest, aasta või paari pärast kommunistlikuks, kui ülalmainitud tingimused on täidetud. Kominterni otsuse järgi võis igal maal olla ainult üks kommunistlik partei. Tähendab, EKP ei näinud niipea võimalust organisatsiooniliselt ühte sulada EISTP-ga, vaid esialgu oli kavas muuta EISTP EKP juhtimisel töötavaks legaalseks organisatsiooniks ja kasutada seda parteid niikaua, kui kodanlus seda sisuliselt kommunistlikuks muutunud parteid laseb legaalselt tegutseda. Edasine võitluse käik kinnitab seda arvamust.

Kommunistliku partei mõju esimeses järjekorras kasvas Tallinnas. Sellest kõnelevad ajakirjas «Poliitika ja Taktika» EISTP organisatsioonidele teadmiseks avaldatud lühike ülevaade EISTP senise taktika kohta ning Tallinna osakonna üldkoosolekul 1922. a. jaanuaris vastuvõetud «Põhilased EISTP seisukorra, taktika ja lähemate ülesannete kohta.»³ Neis teesides märgiti, et «Viimastel kuudel on nii KK-s ja esituskogu rühmades kui ka mõnes osakonnas selgesti nähtavale tulnud parempoolne vool, kes täiesti on asunud tsentristide (2¹/₂ Internatsionaali meeste) seisukohale...

Meie partei parempoolse voolu eesotsas seisavad Hans Kruus, Karl Freiberg, Erich Joonas, kuna neid toetab Tartu osakond paarikümne liikmega ja mõned üksikud haritlased ja poolharitlased teistest linnadest, kellede seljataga pea

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 27 (50), 19. XII 1921, leht 138.

² Samas.

³ «Poliitika ja Taktika», nr. 1, 7. IV 1922, lk. 3—5.

ainust töölist ei seisa.» Põhilausetes nõuti, et 1) EISTP oleks tööliklassi juhtijaks tema väljaastumistes, viies teda võitlusse lähemate päevanõudmistest eest, kasutades iga massiliikumist lõppestmargi teostamiseks; 2) Riigikogus ja omavalitsustes teostataks revolutsioonilist parlamentarismi; 3) vastutavalt kohtadelt EISTP-s ära kutsutaks kokkuleplased, valides nende asemele järjekindlalt revolutsioonilised töölised.¹

Põhilausetest võib järeldada, et EISTP Tallinna organisatsioon oli sisuliselt omaks võtnud Kominterni seisukohad ja EKP 11 nõudmist ning praktiliselt tegutses nende alusel. EISTP Tallinna organisatsioon oli ka esimene, kes EISTP-s ühines Tööraha Ühise Väerinde platvormiga. EISTP Tallinna organisatsiooni nõudel oli EISTP Keskkomitee, et mitte täielikult kaotada oma poolehoidu neid toetavate kihtide hulgas, sunnitud 12 nõudmisega vormiliselt ühinema.²

* *
*

Nii EKP, paljastades iga liiki oportuniste, lõi alused töötavate masside laialdaseks ühinemiseks tööraha ühisesse rindesse.

1922. a. jaanuari-märtsi kuu jooksul ühise väerinde nõudmistega ühinesid Tartu³ ja Pärnu⁴ Ametiühingute Kesknõukogud ning Narva Kiutöölise ühing⁵, Üle-Eestimaaline Meremeeste Liit⁶, Tallinna Vabrikute ja Tehaste Vanemate Nõukogu, Tallinna Rajooni Vabrikute ja Töölisevanemate Nõukogu⁷, puu-⁸, ehitus, keemia- ja paberi⁹, naha-¹⁰, maalri-¹¹, transpordi-, toidu- ja maitseainete-¹², kivitöölise¹³ ja rida teisi ühinguid Tallinnas ja provintsis, nagu Vor-

1 «Poliitika ja Taktika», nr. 1, 7. IV 1922, lk. 3—5.

2 «Tallinna Tööline», nr. 2, jaan. 1922.

3 Samas.

4 Samas, nr. 6, 22. II 1922.

5 Samas, nr. 15, 15. III 1922.

6 Samas, nr. 3, 11. II 1922.

7 Samas, nr. 2, jaan. 1922.

8 Samas, nr. 3, 11. II 1922.

9 Samas, nr. 4, 15. II 1922.

10 Samas, nr. 6, 22. II 1922.

11 Samas, nr. 12, 15. III 1922.

12 Samas, nr. 15, märts 1922.

13 Samas, nr. 10, 8. III 1922.

buse, Kose, Abja¹ jt., suurem osa tööliste koosolekuid ning ülemaaline vabrikute ja tehaste töölisvanemate koosolek.² 25. ja 26. märtsil 1922. aastal toimunud vabrikute ja tehaste töölisvanemate koosolek, ühinedes 12 nõudmisega, kutsus vabrikutöölisi võitlema töörahva esiridades ja märkis oma otsuses: «On ühinenud vabrikandid ja hallparun. Selle ühinemise viljana seisab K. Pätsi valitsus. Kurnajate ühisele väerinnale tuleb ka Eestis vastu seada Tööraha Ühine Väerind.» Tööraha Ühise Väerinde nõudmistega ühinesid ka Üleriikline Maatööliste Liidu Nõukogu ja juhatus, Harjumaa³ maatöölise ühingute kongress, Läänemaa, Raikküla, Kärü⁴, Kehtna⁵, Voltveti⁶, Aakre, Raasiku, Alavere⁷ jt. maatöölise ühingud, Alavere asunike ja tööliste koosolek, Kuivajõe⁸ riigirentnike ja tööliste koosolek, Alavere asunike ühing, tööliste ja asunike koosolek Aakres⁹, Voltvetis ja Uulu-Surjus¹⁰, tööliste ja väikemaapidajate koosolek Kohilas ja teised. Juba märtsi keskel oli 46 organisatsiooni üle maa ennast kuulutanud seisvaks Tööraha Ühise Väerinde platvormil. 20.—22. märtsini 1922. a. toimus Tallinnas maatöölise ühingute II kongress, mis sai uue ajajärgu alguseks ka maatöölise liikumises.¹¹ G. Abelsi ettepanekul vastuvõetud resolutsioonis nõuti liidu juhatuselt, et ta peab koondama «Maatöölise ühisustesse kõiki maakohtades asuvaid palgatöölise, vaatamata nende parteilise, usuliste tõekspidamiste, rahvuse jne. peale», peab «sihikindlalt klassivõitluse joont pidama ja niiviisi vähese klassiteadvusega ühingute liikmeid järjekindlateks võitlejateks proletariaadi huvide eest kasvatama.»¹²

Kongress ühines Tööraha Ühise Väerinde platvormiga, kutsudes vastuvõetud otsuses kogu eesti töörahvast ühinema võitluseks 12 nõudmiste eest.¹³

¹ «Tallinna Tööline», nr. 15, märts 1922.

² Samas, nr. 16, 29. III 1922.

³ Samas, nr. 2, jaan. 1922.

⁴ Samas, nr. 6, 22. II 1922.

⁵ Samas, nr. 10, 8. III 1922.

⁶ Samas, nr. 11, 12. III 1922.

⁷ Samas, nr. 12, 15. III 1922.

⁸ Samas, nr. 8, 1. III 1922.

⁹ Samas, nr. 12, 15. III 1922.

¹⁰ Samas, nr. 19, 6. IV 1922.

¹¹ «Töö», nr. 4 (10), 12. IV 1922.

¹² Samas.

¹³ Samas.

EKP oli suutnud oma mõju ka maatööliste ühingutes maksma panna ja need oma juhtimise alla tõmmata. Maatööliste ühingud, võttes omaks Tööraha Ühise Väerinde nõudmised, muutusid veelgi võitlusvõimelisemateks organisatsioonideks. Ühingute liikmete arv hakkas nüüd järjekindlalt tõusma, sest maatöölised nägid, et nende ühingud on asunud maatööliste huvide kaitsmisele. Kui 1922. a. kevadel tegutses 63 maatöölise ühingut 5600 liikmega, siis sama aasta sügiseks oli juba 80 ühingut 7000 liikmega.¹

Nii näeme, et EKP-l läks 2—3 kuu jooksul korda rõhuv osa organiseeritud töolistest Tööraha Ühisesse Väerindesse koondada. «Tallinna Tööline» kirjutas 1. aprillil 1922. a., et nüüd on terve töölikklass 12 nõudmise lipu alla asunud. Maaproletariaat ütles seda oma ühingute kongressi ja linnaproletariaat oma vanematekongressi suu läbi.²

Organiseeritud töölikklassi ühinemisega Tööraha Ühise Väerinde nõudmistega võime lugeda Tööraha Ühise Väerinde loomise I perioodi lõppenuks.

Üksnes töölisorganisatsioonide koondamisest Tööraha Ühise Väerinde platvormi ümber oli aga vähe. Edasine ülesanne seisis organiseerimata tööliste ja teiste tööraha kihtide koondamisest ja kasvatamisest. Tööraha edasiseks ühendamiseks oli vaja väikekodanlike parteide reformistlikud juhid täielikult isoleerida tööraha hulkadest.

Eestimaa Kommunistlik Partei osutas tõsist tähelepanu sellele, et EISTP-s võidaksid täielikult marksistlikud printsiibid.

Eriti tähtsaks kujunes selles EISTP-le tema III kongress. EISTP III kongressi ettevalmistamisel EKP nõudis, et kongress kindlalt ja selgelt teataks oma otsuses: esiteks, — kuidas ta suhtub Kommunistlikku Internatsionaali; teiseks, — milline seisukoht on tal kapitalistliku maailma majandusliku olukorra suhtes, — kas nagu Saksamaa isesotsidel ja EISTP Tartu osakonnal, kes leidsid, et on alanud täielik revolutsioonilise liikumise mõõn, või on olukord nüüsguine, mis nõuab revolutsiooniliselt töölisparteil otsekohest võitlust poliitilise võimu pärast; kolmandaks, — milline on partei taktika, — määratagu kindlaks lähem võitlusviis, nii et igal töölisel oleks selge, mille eest partei

1 ENSV ORKA, fond 1746, nimistu 1, toimik 4, leht 33.

2 «Tallinna Tööline», nr. 17, 1. IV 1922.

võitleb; neljandaks, — kongressi ülesandeks oli anda uuele EISTP Keskkomiteele, mis oma enamuses koosneks töölistest, kindlad juhised tööks. EISTP Keskkomitee pidi saama partei tegevuse tõeliseks juhtijaks ja elustajaks; viiendaks — tuli muuta partei nimetus ja uues põhikirjas lubada maakonnakomiteede loomine.¹

«Kommunistis» ja «Poliitika ja Taktikas» avaldatud artiklidel oli EISTP III kongressi ettevalmistamisel suur tähtsus. Nendega tõmmati selge piirjoon EISTP oportunistliku ja revolutsioonilise osa vahel ning abistati EISTP liikmeid, et nad oleksid suutelised teadlikult valima kahe suuna vahel. Need artiklid etendasid suurt ja tähtsat osa EISTP ideelisel ja organisatsioonilisel ühteliitmisel revolutsioonilise klassivõitluse põhimõtete alusel. Mitmed EISTP kohalikud organisatsioonid võtsid «Kommunistis» ja «Poliitikas ja Taktikas» avaldatud seisukohad täielikult omaks.

EISTP III kongress alustas oma tööd 20. aprillil 1922. a.² Kongressist võttis osa 69 saadikut, kes esindasid veidi üle 600 parteiliikme. Seejuures kongressil oli esindatud 32 osakonda, esindamata oli aga 16 osakonda. EISTP III kongressi päevakorras olid järgmised küsimused: 1. Aruanne Kominterni III kongressi kohta; 2. Partei aruanded; 3. Majanduslik ja poliitiline olukord; 4. Partei taktika ja lähemad ülesanded; 5. Valimised partei asutusse; 6. Partei põhikirja muutmine; 7. Partei organiseerimise kava; 8. Partei programmi kava ärakuulamine ja 9. Kongressi poolt algatud küsimused.

Kongressi algul EISTP Tallinna delegatsioon esines teadaandega, et EISTP liige P. Abramson on levitanud kuulujutte vastutavate parteiliikmete kohta. EISTP Tallinna osakonna üldkoosolekul 11. aprillil 1922. aastal, politseinike juuresolekul, esinenud ta avalikult provokatsioonilise süüdistusega nagu oleksid Tallinna osakonna komitee liikmed A. Mahlberg ja teised sidemes ja suhtlemises EKP illegaalsete tegelastega, seega ässitades politseinikke parteitöötajate arreterimisele. Lähtudes sellest, Tallinna delegatsioon pani ette EISTP liige P. Abramson parteist väljaheita ning teda referendi kohuste täitmisest mainitud kong-

¹ «Poliitika ja Taktika», nr. 1, 7. IV 1922, lk. 2—3.

² ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 43, leht 1.

ressil tagandada ja üldse kõrvaldada kongressi tööst.¹ Kuna aga EISTP põhikirja kohaselt kellelgi ei olnud õigust saadikut kongressilt kõrvaldada, siis võttis Tallinna delegatsioon P. Abramsoni kongressi tööst kõrvaldamise ettepaneku tagasi. Tallinna delegatsiooni ettepanek võeti vastu ja P. Abramsoni parteilisuse küsimuse otsustamiseks moodustati komisjon.

Kominterni III kongressi aruande esitajaks oli määratud EISTP KK poolt J. Piiskar, kuid ta keeldus sellest. Kongressil tekkis terav mõtetevahetus H. Kruusi küsimuses. E. Joonas, kes kangekaelselt kaitses H. Kruusi, ütles, et kui H. Kruus Tallinna organisatsioonile aru ei andnud, siis «nende härrade (näidates Tallinna organisatsiooni poole — A. L.) sepitsuste tõttu».² Enamikku delegaate tema sõnavõtt aga ei rahuldanud. Nad mõistsid selle hukka ja ühinesid Tallinna organisatsiooni seletusega, võttes vastu A. Mahlbergi poolt esitatud resolutsiooni. Resolutsioonis oli öeldud: 1) Kohustada uut EISTP Keskkomiteed juhinduma oma töös Kominterni otsustest; 2) Partei esindajale Kominterni III kongressil H. Kruusile, kes kongressilt tagasitultes ühtegi tõsist katset ei teinud selleks, et Eesti töörahvast või vähemalt partei liikmeidki kongressi tööde ja Nõukogude Venemaa seisukorra üle informeerida ning revolutsiooniliste tööliste väerinda suurendada, avaldada vali noomitus; 3) Keskkomitee poolt Kominterni Täitevkomitee juurde volitatud M. Bleimannilt ära võtta mandaat.³

EISTP Keskkomitee töö aruandes, mille esitas kongressile J. Piiskar, õigustati Keskkomitee parempoolse tiiva tegevust ja rünnati ägedalt Tallinna organisatsiooni. EISTP Tallinna organisatsiooni esindaja J. Suuster ütles, et «me oleme kokku tulnud mitte selleks, et vana astjat katki lüüa, vaid et sinna uut viina valada, et töölisliikumist edasi viia.»⁴ Pahempoolse tiiva delegaadid J. Kamberg, J. Suuster, K. Pauk jt. oma väljaastumistes löid pihuks ja põrmuks kõik EISTP oportunistlike juhtide «seisukohad» ning mainitud küsimuses võeti vastu EISTP Tallinna organisatsiooni poolt esitatud resolutsioon (40 poolt,

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 43, leht 2 ja 3.

² Samas, leht 5.

³ «Poliitika ja Taktika», nr. 2, 14. VII 1922, lk. 17.

⁴ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 43, leht 11.

13 vastu). Resolutsioonis nõuti, et EISTP uus Keskkomitee asuks kindlale ja igale klassiteadlikule proletaarlasele selgele klassivõitluse seisukohale nii programmilistes kui ka taktikalistes küsimustes ning oleks tõeliseks partei tegevuse juhtijaks,¹ rakendades kõik partei organisatsioonid tööle võitluseks töörahva huvide eest (töolisühingutes, omavalitsustes, seltsides jne.)². Resolutsioonis nõuti EISTP uult Keskkomiteelt kõikide esinduskogude rühmade puhastamist reformistlikest ollustest ja suurema tähelepanu pööramist partei organisatsioonide massiliseks muutmisel. Samuti nõuti Keskkomiteelt, et ta töötaks täielikus kontaktis tööliklassi revolutsioonilise tiivaga, loobudes igasugustest väiklastest hõõrumistest, nagu ka kõhklemistest järjekindlas võitluses Tööraha Ühises Väerindes.³

EISTP riigikogurühma tegevuse aruanne, mille esitas J. Piiskar, kongressi enamikku samuti ei rahuldanud. EISTP Tallinna delegatsiooni ettepanekul vastuvõetud resolutsioonis juhiti EISTP uue Keskkomitee tähelepanu sellele, et riigikogurühm ei olnud revolutsioonilise parlamentarismi teostamisel järjekindel, et rühm ei ole informeerinud oma tegevusest Riigikogus töölisorganisatsioone ning et rühma esinemised kujutasid endast üksnes verevaest opositsiooni. Need esinemised, nagu märgiti vastuvõetud otsuses, ei olnud revolutsioonäärde vihavaenu avaldused kodanliku korra suhtes, kusjuures paljud rühma liikmed, nagu H. Kruus, M. Bleimann, J. Meerits, K. Freiberg ei toonud tööliklassile kuskil mingit kasu,⁴ vaid vastupidi — oma kahepaikse tegevusega lõhestasid tööliklassi revolutsioonilist võitlusrinnet. Kongress avaldas umbusaldust EISTP riigikogurühmale, mille peapõhjuseks olid väärnähtused, mis rühmas sisemiselt valitsesid, kusjuures kongress otsustas avaldada umbusaldust eeskätt K. Freibergile, nõudes tema tagandamist.

Üheks EISTP III kongressi tähtsamaks küsimuseks oli EISTP Tallinna osakonna aruanne, millest selgus, et kui 1921. aastaks oli jäänud järele 55 liiget, siis nüüd oli neid juba 319.⁵ Liikmete arv hakkas 1921. a. sügisest alates kii-

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 43, leht 11.

² Samas, leht 12.

³ Samas.

⁴ Samas, leht 18.

⁵ Samas, leht 22.

resti kasvama, eriti ajast, mil Tallinna organisatsioon hakkas kindlat klassivõitluse joont ajama ning võttis omaks EKP Keskkomitee poolt EISTP-le esitatud 11 nõudmist. Kongressist osavõtjad parempoolsed liidrid tormasid EISTP Tallinna osakonnale kallale sellepärast, et EISTP Tallinna osakond oli hakanud välja andma ajakirja «Poliitika ja Taktika». Seepärast nõutigi EISTP Tallinna osakonna laialisaatmist, kusjuures EISTP Keskkomitee oportunistlikud juhid süüdistasid teda Kominterni vastuvõtmise tingimuste 21 punkti rikkumises, kuna ajakirja olevat hakatud välja andma ilma EISTP Keskkomitee loata. Samuti süüdistati EISTP Tallinna osakonda selles, et ta on toonud avalikkuse ette oma kodused asjad, milliseid oleks võinud lahendada kongressil. EISTP Tallinna osakonna tööst aruandja A. Mahlberg aga vastas, et «meie ei hakka seda salgama, et meie häälekandja selleks välja andsime, et tahtsime Keskkomiteed arvustada... sest need ei olnud kodused asjad, vaid kogu Eesti töörahva asjad.»¹

Kongressil tekkis äge sõnavahetus oportunistide J. Piiskari, O. Gustavsoni, E. Joonase ja P. Abramsoniga. P. Abramson tuli välja koguni säärase laimuga, et «Poliitika ja Taktika» toimetuse kolleegiumi liikmed olevat «kirjaskamatud, terve pahem tiib on rumalad töölised ja mõtlevad ainult jalgadega.»² Kongress, kuulanud ära P. Abramsoni targutused, asus tema tegevusest kokkuvõtte tegemisele. P. Abramsoni küsimuses moodustatud komisjoni tegevusest esines kokkuvõttega A. Janson, kelle ettepanekul kongress heitis P. Abramsoni EISTP ridadest välja.

Tallinna osakond tunnistati aga EISTP III kongressi otsustega ainsaks organisatsiooniks EISTP-s, kes suutis muutuda võrdlemisi massiliseks ja oli üks vähestest, kes pidas järjekindlat klassiteadlikku joont. Tallinna osakonna tegevusele parimaks tõendiks oli tema järjekindel võitlus selle eest, et EISTP seisaks revolutsioonilise klassivõitluse alusel.

EISTP Tallinna osakond sammus koos Tallinna proletariaadi paremikuga, võttes osa kõigist ta üritusist (Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmist, Tallinna Töölisühingute Kesknõukogu, Tööraha Valitsuse nõudmine, Ametiühin-

1 ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 43, leht 23 ja 24.

2 Samas, leht 24.

gute reorganiseerimine).¹ Kongress kiitis heaks ajakirja «Poliitika ja Taktika» väljaandmise EISTP Tallinna osakonna poolt, tunnistades ta kogu partei häälekandjaks ning leidis, et EISTP uuel Keskkomiteel tuleb seda häälekandjat koos Tallinna komiteega välja anda.²

Keskseks küsimuseks kongressil oli partei taktika ja töörahva ühise väerinde küsimus. Aruandega selles esines A. Hansen. Resolutsioonis partei taktikast, mis esitati Tallinna osakonna poolt, nõuti, et oma peatähepanu peab partei juhtima tööstusproletariaadile, koondades tema ümber kõik proletaarsed ja poolproletaarsed kihid. Parteid kohustati kasvatama neis klassilist ühistunnet ja õhutama neid vastastikusele teineteise toetamisele.³ Kongress asus seisukohale, et partei peab aktiivselt osa võtma kogu töörahva võitlusest, oma taktikaga ning osaliste nõudmistega kaasa tõmbama kõiki neid kihte, keda kodanlik kord oma maksukoormaga, kehvemate kihtide õiguste jalgade alla tallamisega ja valitsevate klasside eesõigustamisega ning toetamisega oli ajanud vastasrinda ning kes valmis olid kas või üksikuteski väljaastumistes tööliisklassiga koos minema.⁴

Kongress oli selle vastu, et valitsevad klassid jätkaksid mõisate tükeldamist ja maaga saherdamist. Tuli nõuda, et «mõisad seni riigi kätte jääksid, kuni pole loodud eeltingimused, mis töörahvale enesele võimaldaksid maa tarvitamise viisi õiglase ärakasutamise».⁵

Kuigi otsuses otseselt ei öeldud, et vastavate eeltingimuste täitumisel (tuleb järeldada, et eeltingimuste all mõisteti töörahva võimu kehtestamist — A. L.) tuleb jagada maa maatameestele, kehvikutele, sulastele ja teistele kihtidele, kes seda ise harivad, oli siiski sellega jäetud maa kasutamise viisi kindlaksmääramine töörahva enese otsustada.

EISTP III kongress nõudis Töörahva Ühise Väerinde kaudu töörahva teadlikkuse ja usu tõstmist oma jõusse ning tema täielikku vabastamist sotside ja teiste reformistlike kui ka kodanlike parteide mõju alt. Kongress, konstateerides proletaarsete kihtide arvulist vähesust ja poolprole-

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 43, leht 25.

² Samas.

³ Samas, leht 37.

⁴ Samas.

⁵ Samas.

taarsete kihtide ning väikekodanluse suurt protsenti Eestis, nõudis, et Tööraha Ühisesse Väerindesse tõmmataks neid palgateenijate hulki, kes oma tööala tõttu on eriliselt valitsevate klasside mõju all ja kes seni on läinud kodanlike erakondadega koos klassiteadlike tööliste vastu (ametnikud, kontoriteenijad, kooliõpetajad jne.), kui ka kehvik-käsitöölisi, vaesemaid ametnikke, riigimaade rentnikke ja teisi väikemaapidajaid, kehvik-kalamehi jne.¹

Samal ajal partei, jäädes kindlaks revolutsioonilise klassivõitluse lõppeesmärgile, proletariaadi diktatuurile, pidi töörahvale selgitama, et 12 nõudmist ei vii kunagi ellu valitsevad klassid, vaid et neid võib teostada üksnes tööraha valitsus. Kongress rõhutas, et see ei ole oma iseloomult ainult propagandistlik nõudmine, vaid seda tuleb käsitada lähima nõudmisena, mille eest peab võitlema rahva enamus. Võitluses selle eest tuli kasutada nii majanduslikke streike, väikemaapidajate rahulolematust oma seisukorraga, kogu tööraha rahulolematust maksude suhtes ja igasugust hulgalist, valitsevate klasside vastu sihitud liikumist, kui ka Riigikogu ja omavalitsuste valimisi, rahvahääletusi jne.²

Võitluses EISTP massiliseks muutmise eest kongress nõudis, et pöörataks suuremat tähelepanu töölishulkade koondamisele partei ridadesse ja maa katmist organisatsioonide võrguga.³ Selle resolutsiooni vastuvõtmise vastu astus kongressi oportunistlik tiib eesotsas E. Joonase, J. Piiskari ja O. Gustavsoniga. E. Joonas ägeduse hoos lubas nüüdsest alates hakata erilise hooga arvutama kommunistlikku rühma. J. Piiskar aga arvas, et 12 nõudmist on radikaalse kodanliku partei nõudmised jms. Ta tuli koguni välja väitega, et tööraha ühistrinde taktika ja tööraha valitsuse nõudmine tähendavat koalitsiooni nõudmist kodanlusega. J. Piiskar isegi kahetses, et «tema olla ennast vägistada lasknud, kui ta siiski Tallinna Kesknõukogu 12 nõudmisele alla on kirjutanud.» EISTP III kongress nende targutustega ei arvestanud, sest Joonas, Piiskar ja Gustavson sellega vastandasid endid massidele, kes juba olid ühinenud Tööraha Ühise Väerinde platvormiga.

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 43, leht 38.

² Samas.

³ Samas.

Kongress võttis ühel häälel vastu Tallinna osakonna poolt esitatud resolutsiooni, milles oli kindlaks määratud EISTP taktika Tööraha Ühise Väerinde nõudmiste elluviimiseks. Seega ka parempoolsed hääletasid mainitud resolutsiooni poolt, sest nad kartsid, et vastasel korral kaotavad nad täielikult oma mõju neis organisatsioonides, kus seda veel oli.

Tallinna delegatsiooni ettepanekul otsustati EISTP uude Keskkomiteesse valida 11 liiget, neist 10 valida kongressil ja jätta 1 koht noorte esindajale. Revisjonikomisjon otsustati valida 5-liikmeline.

Delegaat A. Mahlbergi ettepanekul seati kandidaatideks EISTP uude Keskkomiteesse S. Andrejev, O. Gustavson, A. Hansen, J. Kamberg, A. Mahlberg, J. Piiskar, A. Reinson, H. Simson, J. Suuster, A. Janson. J. Piiskar ja O. Gustavson teatasid, et seni, kuni nad ei tea, kas tuleb partei nime muutmise või ei, lubavad nad ennast valida ainult EISTP Keskkomiteesse. Kongressi enamik esitatud kandidaatide nimekirjast mahavõtmisega ei nõustunud. Ehkki seati üles veelgi kandidaate, valiti häälteenamusega EISTP uude Keskkomiteesse eelnimetatud. Seega said Keskkomiteesse 8 pahempoolse ja 2 parempoolse tiiva esindajat. Ühtlasi anti EISTP Keskkomiteele õigus Keskkomitee liikmete koopteerimiseks.

Partei põhikirja muutmise küsimuses tekkisid kongressil jällegi teravad vaidlused. A. Mahlberg võttis esialgu esitatud partei nime (Eesti Töölise Partei) muutmise ettepaneku tagasi, mille üle J. Piiskar põlastavalt avaldas imestust. Ta lubas kongressile ainult siis «andeks anda», kui see kõik oma resolutsioonid, mis vastu võetud, tühistaks, teatades oma solidaarsust nendega, keda «kõrvaldati».¹

Tallinna delegatsiooni esindaja J. Suuster oma selgitavas sõnavõtus märkis, et partei nime muutmise ettepanekut ei võetud tagasi mitte üksikuile isikuile järeleandmise pärast, vaid nende raskuste pärast, mis on ühenduses registreerimise protseduuriga. EISTP Tallinna organisatsioon oli pannud EISTP nimetuse muutmise ette kahel põhjusel. Esiteks seepärast, et sotsialisti nime olid sotsiaaldemokraadid määrinud, kuna nad olid muutunud kapitalistide käsi-

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 43, leht 43.

kuiks. EISTP liikmeid harilikult nimetati isesotsideks, mis klassiteadlikke töölisi solvas; teiseks, puhtpraktilistel põhjustel, kuna senine partei nimetus oli liiga pikk, mis raskendas tema kasutamist.

Kongress, arutanud ettepanekut, võttis selle seekord tagasi järgmistel kaalutlustel: esiteks, — nime muutmise seaduslikuks tegemine võis Eesti oludes partei seadusliku olemasolu lõpetada, teiseks, — «autonoomia» pooldajad võisid nime muutmise ära kasutada oma huvides ja kolmandaks — nimi ei määra veel partei iseloomu, vaid otsustajaks on tema teod.¹

Kongress võttis vastu partei uue põhikirja, kuhu oli viidud rida parandusi ja muudatusi. Uue põhikirja kohaselt võis partei liikmeks olla igaüks, kes tunnistab partei programmi ja taktikat, täidab partei distsipliini, on liikmeks ühes partei osakonnas, maksab määratud korras liikmemaksu ja on vähemalt 16 aastat vana. Liikmeks võis vastu võtta osakonna üldkoosolek lihthäälteenamusega, kahe liikme soovitusel ja osakonna komitee ettepanekul.² Osakond võis korraldada töökohtade, maaalade jne. järgi kollektiive, kusjuures kollektiivid registreeriti rajooni-, maakonna- või Keskkomitee poolt. Partei osakonnad allusid uue põhikirja järgi otseselt EISTP Keskkomiteele, kui teatud maakonnas rajooni- või maakonnakomitee puudus või kui osakond oli Keskkomitee erilise otsuse põhjal rajooni- või maakonnakomitee tegevuspiirkonnast eraldatud.³

Vastuvõetud EISTP uus põhikiri juhindus EKP põhikirjast.

Hiljem, kui kongressil vastuvõetud põhikiri oli Tallinna-Haapsalu rahukohtus arutusel, siis see oma istungil, 9. novembril 1922. a. otsustas mitte registreerida põhikirja § 4 muudatust, tuues põhjuseks, et «alaealiste (16 aastat) kohta ei ole ette nähtud kitsendusi, nii valitavuse suhtes vastutavatele ametitele, kui ka hääleõiguse suhtes peakoosolekutel.⁴ Teised põhikirja muudatused registreeriti.

Partei programmi projekti väljatöötamine jäeti EISTP uue Keskkomitee hoolde.

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 41, leht 41.

² ENSV ORKA, fond 14, nimistu 11, toimik 332, leht 29.

³ Samas.

⁴ Samas, leht 31.

EISTP III kongressil oli suur tähtsus, kuna see oli muranguliseks EISTP elus. «Joonase, Freibergi, Piiskari, Abramsoni, Gustavsoni, Kinki, Akkerbergi ülesastumised», kirjutas «Poliitika ja Taktika», «olid rõkkav viha proletaarlaste vastu, kes julgevad haritlastelt järjekindlust ja pisinatukenegi revolutsioonilisust nõuda.»¹

Tänu EISTP Tallinna osakonna aktiivsele võitlusele kongressil, kes, olles Kominterni ideoloogiliste ja taktikaliste aluste valvel, töötas EKP Keskkomitee juhtnööride järgi, kongressi enamus suhtus eitavalt EISTP vana Keskkomitee oportunistlikku tegevusse. Võeti vastu revolutsioonilised (kongressi 69 saadikust 40 olid kindlalt revolutsioonilise klassivõitluse seisukohtadel, 13 parempoolset ja 16 kõikuvail, ebakindlail positsioonidel) klassivõitluse alusel seisvad resolutsioonid. EISTP Tallinna organisatsioonis töötavate kommunistlike tööliste pideva agitatsiooni tulemusena jõudsid EISTP lihtliikmed arusaamisele oma endise juhtkonna oportunismis ja veendusid EKP taktika õigsuses. Partei asus nüüd lepitamatusse võitluse kodanlusega, seistes klassivõitluse ja Kominterni resolutsioonide põhimõtteil ning Tööraha Ühise Väerinde platvormil. Tõsi, EISTP III kongress ei kõrvaldanud EISTP Keskkomiteest kõiki reformistlikke liidreid, nagu J. Piiskari ja O. Gustavsoni. Uude Keskkomiteesse aga ei valitud EISTP endisi oportunistlikke juhte K. Freibergi, E. Joonast j. t., mis ajas need marru. K. Freiberg, E. Joonas ja nende mõttekaaslased jätkasid pärast EISTP III kongressi võitlust uue valitud EISTP Keskkomitee pahempoolse osa vastu, kutsudes teda boikoteerima.

EISTP riigikogurühm (välja arvatud P. Keerdo, A. Hansen ja S. Andrejev) hakkas lõhkuma parteid, kutsudes kohalike EISTP osakondi välja astuma KK vastu, kutsudes neid tunnistama EISTP likvideerituks ja asuma uue partei organiseerimisele. See üleskutse kandis K. Freibergi allkirja. EISTP Keskkomitee tuletas EISTP riigikogurühmale meelde, et Kominterni ideelised ja taktikalised alused nõuavad parlamendirühma täielikku allumist Keskkomiteele, et EISTP III kongressi ja tema poolt maksvaks tunnistatud EISTP Keskkomitee otsuste mittetunnistamine on kõige jämedam distsipliini rikkumine. EISTP oma kirjas

¹ «Poliitika ja Taktika», nr. 2, 14. VII 1922, lk. 15.

kõigile EISTP osakondadele ja liikmetele¹ tegi ettepaneku kutsuda lähemal ajal kokku üldkoosolek, et hukka mõista nende tegevus, kes kongressi otsuseid ja tema poolt valitud EISTP Keskkomiteed ei tunnistanud, partei lõhkumist propageerisid ja uue partei asutamist plaanitsesid. Rõhuv enamus EISTP osakondadest seda ka tegi.

15. juunil 1922. a. kõrvaldati Keskkomitee koosseisust J. Piiskar ja O. Gustavson, kes tegelikult ei võtnud mingist tööst osa ja väga harva Keskkomitee koosolekuile ilmusid, töötades samal ajal koos EISTP riigikogurühma parempoolse osaga.² Nende asemele koopteeriti O. Piir ja A. Leevald.

EISTP Keskkomitee oma koosolekul 22. juunil 1922. a. otsustas partei distsipliini rikkumise, partei kõrgemate asutuste, kongresside ja EISTP Keskkomitee otsuste mitetunnistamise ja täitmatajätmise pärast EISTP-st välja heita EISTP riigikogurühma liikmed J. Piiskari, K. Freibergi, O. Gustavsoni, E. Joonase, J. Tiksi, V. Orrase, V. Binsoli ja K. Stallmeisteri³, kuna 20. juunil oli EISTP riigikogurühm teatanud Riigikogu juhatusesele, et ta on rühmast välja heitnud EISTP Keskkomitee liikmed A. Hanseni ja S. Andrejevi. EISTP Keskkomitee teatas Riigikogu juhatusesele, et piiskaritel ja freibergidel polnud õigust kõrvaldada Hanseni ja Andrejevi riigikogurühmast ning et ainult need kaks tegelikult esindavad Riigikogus EISTP-d.⁴ See otsus tehti teatavaks kogu Eesti töörahvale ja EISTP osakondadele.

EISTP-st isoleeritud endised oportunistlikud juhid J. Piiskar, O. Gustavson, E. Joonas, V. Orras, J. Tiksi jt. aga jätkasid oma lõhestavat tööd, asudes sel eesmärgil uue partei, Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei organiseerimisele. Poliitiliselt vähemarenenud töölise võrgutamiseks näppasid nad Eestis klassivõitluse alusel seisva legaalse partei, EISTP nime, nimetades oma partei, mille asutamine toimus 1922. a. juulis, Iseseisvaks Sotsialistlikuks Töölise Parteiks (ISTP).

Töölised nimetasid Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei liikmeid metssotsideks.

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 41, leht 35—42.

² «Poliitika ja Taktika», nr. 2, 14. VII 1922., lk. 9.

³ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 41, leht 45 ja 43 ning ENSV ORKA, fond 80, nimistu 1, toimik 187, leht 4.

⁴ Samas.

28. septembril 1922. a. toimus Eesti Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei konverents, mille otsustes paljastati ISTP poolt vastuvõetud manifest. Nii oli 1922. a. juulis toimunud ISTP konverentsi manifestis «Eesti proletariaadile» kirjutatud, et «võimu valdamine töölisklassi poolt Eestis peab käsikäes käima sotsialistliku revolutsiooni teostamisega naabririikides, iseäranis suurtes kapitalistlikes maades».¹ Võtnud vastu sellise otsuse, ISTP asus täielikult II Internatsionaali ja endiste esseeride seisukohtadele, kusjuures oma äraandlikkuse katteks peideti end Kommunistliku Internatsionaali «ideeliste ja taktikaliste» aluste jutlustamise taha. ISTP püüdis end näidata revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia esindajana, kes ei saavat Kominterni astuda sellepärast, et «Komintern nõudvat Moskva kontrollile allumist ja Moskva käskude järgi töötamist.»

Oma I kongressil töötasid nad välja ISTP «ligemad nõudmised», milleles oli rida demagoogilisi punkte. Neis kirjutati näiteks, et tööstusasutuste üle tuleb maksta panna töölise kontroll.² «Kommunist» paljastas selle metsotside demagoogilise targutuse, näidates, et Komintern mõistab tööliskontrolli all selle teostamist revolutsioonilisel teel, ilma kodanliku valitsuseta, sest vastasel korral muutub see «kodanluse riigi seaduse värdjaks».³

Samal ajal kui metsotsid kõnelesid töörahva ühisest väerindest, eitasid nad töörahva valitsuse vajalikkust ning koos töökiide ja sotsidega kutsusid töörahvast üles võitlema kommunistlike töölise vastu.

EISTP konverents oma otsustes naelutas metsotsid, kui Töörahva Ühise Väerinde killustajad, häbiposti, tuletades töörahvale meelde, et töölisklassi otsesed vaenlased on vähem hädaohtlikud, kui poliitilised kelmid, «kes revolutsiooniliste sõnakõlksudega töörahva valvelolekut suigutades otsustaval silmapilgul ta juudase-suuandmisega rõhujatele ära annavad.»⁴

Eesti töörahvas nägi, et metsotsid millegagi ei erine pärisotsidest ja ta ei järgnenud neile.

* * *

*

¹ «Uus Meie Hääle», nr. 14, 28. IX 1922.

² Samas.

³ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist», nr. 2 (58), 7. IV 1923., leht 175.

⁴ «Uus Meie Hääle», nr. 14, 28. IX 1922.

1922. aasta teisel poolel, raskest majanduslikust olukor-
rast tingituna, streigivõitlus laienes. EKP oli suutnud oma
ridu, pärast seda, kui kodanlusel oli äraandja Linkhorsti
reetmise tulemusel õnnestunud Eesti töörahva armastatud
juht V. Kingissepp mõrvata, uuesti korraldada. «Verekoe-
rad», kirjutab «Kommunist», «jäksiid küll Viktor Kingis-
sepa ihu ära kägistada, aga tema töö jäi elama.»¹

J. Anveldi, O. Rästase, J. Kreuksi jt. juhtimisel EKP
aktiivselt võitles edasi Tööraha Ühise Väerinde platvormi
alusel.

Kokkuvõtte tegemiseks senisest tööst ja edasiste üles-
annete kindlaksmääramiseks, sealjuures Tööraha Ühise
Väerinde taktika kindlustamiseks ja laiendamiseks, toimus
1922. aasta oktoobris EKP III kongress.

Kongress võttis vastu põhilused, milles eripeatükk oli
pühendatud EKP ja teiste «tööraha parteide» vahekorda-
dele.

Põhilausestes öeldi, et «peale EKP on Eestis ainult Eesti
Iseisev Sotsialistlik Töölise Partei, mis (oma viimasest
kongressist saadik) seisab järjekindla klassivõitluse alu-
sel.» Seepärast tuli teda «toetada püüdlustes koguda oma
ridadesse laiu klassiteadlikke töölise hulki, keda EKP
ühtedel ehk teistel põhjustel ei saa võtta oma liikmeteks.»²
Ühtlasi oli EKP kohus mõju avaldada, et EISTP EKP
legaalse organina jätkaks võitlust Kommunistliku Inter-
natsionaali programmi ja taktika alusel.»³

Mis puutub teistesse nn. «töölisparteidesse» nagu töö-
erakond, Eesti Sotsiaaldemokraatlik Töölise Partei ja Ise-
isev Sotsialistlik Töölise Partei, siis neid ei saanud nende
ideoloogia ja koosseisu pärast pidada tõelisteks töörahva
huvide kaitsjaks. Kuna aga need parteid maskeerisid oma
tegelikku palet võltsloosungitega ja omasid teatud osa
töötajate hulgas mõningat poolehoidu, siis pidas EKP vaja-
likuks ka edaspidi paljastada nende tõelist iseloomu.⁴

Samal ajal nägi EKP III kongress võimalust koostööks
ka nendega. Põhilausestes öeldi, et «vaatamata nimetatud

1 EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, «Kommunist» nr. 1 (57), 2. I 1923., leht 172.

2 EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, leht 173.

3 Samas.

4 Samas.

parteide revolutsioonile vaenulik-paendlise ja kõhkleva iseloomu peale tuleb EKP-l tööraha huvides iga kord nende parteidega ühiselt välja astuda, kui nad tõesti on valmis võitlema rõhutute nõudmiste eest; sealjuures jätab EKP endale täieliku arvustusvabaduse ega seo ennast mingisuguse üldise kokkuleppega.»¹

Vastuvõetud otsus oli täielikus kooskõlas Kominterni otsustega, mille järgi peamiseks tingimuseks kommunistlikele parteidele tööraha ühisrindede moodustamisel ja teiste parteidega kokkuleppesse astumisel oli absoluutse iseseisvuse ja täieliku sõltumatuse ning arvustusvabaduse säilitamine ajutiste liitlastega. Kominterni Täitevkomitee teesides nõuti, — ja sellest juhendus ka oma otsustes EKP III kongress, — et kommunistid peavad jätma «endale õiguse ja võimaluse mitte ainult enne ja pärast aktsioone, vaid vajaduse korral ka aktsioonide ajal avaldada oma arvamust eranditult kõigi töölisklassi organisatsioonide poliitika kohta.»²

EKP, juhindudes oma III kongressi otsustest, võitles selle eest, et Tööraha Ühist Väerinet veelgi kindlustada, tõmmates üha laiemaid hulki Tööraha Ühise Väerinde platvormi ümber. 1923. aastal alanud majandusliku kriisi olukorras toimus tööraha klassiteadvuse ja tema revolutsioonilise aktiivsuse tõus. Töölisorganisatsioonides olevate liikmete arv kasvas 1923. aastal järsult. EKP võitles aktiivselt selle eest, et töölisklass astuks ühtse jõuna välja kodanluse vastu töölisklassi tegevuse ühtsuse alusel.

Kuna Tööraha Ühise Väerinde taktika haaras tööraha hulki üha laialdasemalt, siis sotsid olid sunnitud ka oma poolseid nõudmisi lõppeks avaldama. Nii esitasid sotsid 1922. a. lõpul oma tingimused, nõndanimetatud «sotside 10 käsku», mille alusel nad pidid olema nõus astuma tööraha ühisesse väerindesse. Need «10 käsku» töötas välja II töölisühingute kongressilt lahkunud kutseorganisatsioonide korraldav kongress, mis viidi läbi Eesti Sotsiaaldemokraatliku Töölise Partei Keskkomitee ja tema riigikogurühma liikmete juhtimisel. Millest siis oli jutt selles «10 käsus?» Siin räägiti 8-tunnilisest tööpäevast, kuid ainult selles ulatuses, mis juba kehtestatud, kuid sõnagi ei

¹ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 550, leht 173.

² EKP Kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused I osa, lk. 583, Tallinn, 1956.

räägitud majateenijatest ja teistest töötajatest. Põllutööde kohta olid sotsid arvamusel, et maal jääks kehtima senine tööolude seadus. Maksude kohta oli «10 käsus» üldsõnaliselt tähendatud, et maksude suurem raskus tuleb asetada rikkamatele rahvakihtidele. «10 käsust» samuti selgus, et töötaval talupojal tuli renti maksta endistel tingimustel. Mitte sõnagi ei kõneldud töötasu alammäära maksmapanemisest, tööliste korteriolude parandamisest, amnestiast ja pooldati kaitsepolitsei allesjätmist.¹

Aga kuna need «käsud» sisaldasid nõudmisi, mis mõnes osas olid ühesugused või osaliselt sarnanesid Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmisega, siis Töölisühingute Üldliit tegi Eesti Sotsiaaldemokraatlikule Tööliste Parteile ettepaneku ühineda vähemalt niisuguste nõudmiste elluviimisega, millised «korraldav kongress» oli Tööraha Ühise Väerinde platvormist omaks võtnud.² Nende nõudmiste elluviimiseks taotleti tegevusühtsust sotsiaaldemokraatia lihtliikmetega. Töölisühingute Üldliidu juhatus tegi töölisajakirjanduse kaudu sotsiaaldemokraatidele ettepaneku astuda esimesi samme ühiseks väljaastumiseks.

Ettepaneku kohaselt tuli esitada lähemal ajal kõigi tööraha organisatsioonide poolt tunnustatud tegevuskava kodanlikule valitsusele selle elluviimiseks. Teiseks tuli korraldada lähemal ajal, ühel päeval, üle maa kõigis linnades, alevites ja suuremates asustatud punktides oma nõudmiste teostamiseks meelevaldusi ja miitinguid.³

Need ühised väljaastumised oleksid osutunud sammudeks, mis oleksid kaasa aidanud tööraha klassiteadvuse tõstmiseks ning organisatsioonide kindlustamisele. Nad võinuksid kujuneda ettevalmistuseks Tööraha Ühise Väerinde uuteks, tugevamateks ja suuremateks väljaastumisteks.

Selline ettepanek ei tähendanud loobumist võitlusest 12 nõudmise eest. Vastupidi, — Eesti Töölisühingute Üldliit teatas avalikult, et temasse kuuluvad organisatsioonid võitlevad endiselt ja täies ulatuses 1922. a. novembris toimunud Üle-Eestimaalise Töölisühingute II kongressi poolt õigeks tunnustatud nõudmiste eest. Ent, nagu alati, kui tekkis võimalus ühiseks väljaastumiseks, sotsid taga-

¹ «Tööline», nr. 4, 31. X 1922.

² Samas, nr. 26, 9. XII 1922.

³ Samas, nr. 26, 9. XII 1922.

nesid. Nii ka nüüd nad vaikisid ja ei vastanud tööliklassi revolutsiooniliste organisatsioonide ettepanekutele.

Vaikimine näitas, et sotsid rääkisid töörahva ühisest väerindest ainult sõnades, tegelikult aga seda saboteerisid ja ei tahtnud osa võtta ühisest tegevusest töörahva kõige väiksemategi huvide eest.

Sotsid ei soovinud ja ei tahtnud, et tööliklass peaks ühist võitlust kodanluse vastu. Ja see on ka arusaadav, sest sotsid ju ainult tahtsid «kapitalismi veidi parandada». Seejärest nad ei olnudki huvitatud sellest, et tööliklass oma ühtse väljaastumisega, meeleavaldustega, streikidega jne. võitleks kodanluse vastu. Et sotsid tegelikult keeldusid tööliklassi ühisest tegevusest osa võtmast, näitab ka see, et nende poolt juhitud Opetajate Liit astus avalikult välja Töölisühingute Kesknõukogu vastu.¹ Samuti lahkusid sotsid tööliklassi lõhestamise eesmärgil 7. ja 8. aprillil 1923. a. toimunud haigekassade I konverentsilt.²

Niisugune avalik Töörahva Ühise Väerinde saboteerimise poliitika sotside poolt paljastas neid töörahva silmis veelgi. Mitmes töölisühingus, kus seni oli juhtiv positsioon veel sotside käes, toimusid ümbervalimised. Paljudes haigekassades ja linnade ühiskassades langes sotside mõju ja nende organisatsioonide juhtimine läks tööliste kätte, kes oma töö aluseks seadsid TÜV'i platvormi. Haigekassade I konverentsil võeti juba P. Keerdo ettepanekul vastu revolutsioonilised resolutsioonid ja konverents lõppes «Internationaali» laulmisega.³ Raudteelaste ametiühingu kongressil 1923. a. lõpul aga ei valitud uude juhtkonda enam ühtki sotsiaaldemokraati.

Sotside elujõulisem osa, Tallinna Sotsialistlik Noorsooühing oli juba 1922. aasta suvel terves koosseisus EISTP Tallinna Noorsoo osakonda üle läinud. Ülemineku otsuse vastuvõtmise poolt oli 60 häält, vastu ei olnud keegi, erapooletuid 28.⁴ Endine Tallinna Sotsialistlik Noorsooühing oma üldkoosolekul vastuvõetud üleskutses pöördus «Eesti mees- ja naisnoortööliste linnas ja maal, kogu aatelisele noorsoole Eestis», milles kutsuti neid «raputama oma jalgelt sotslikku tolmu», astuma noorsoo osakonda, et või-

¹ «Tööline», nr. 20 (63), 26. I 1923.

² «Töö», nr. 1 (14), 14. IV 1923.

³ Samas.

⁴ «Us Meie Hääl», nr. 1, 9. VIII 1922.

delda koos sotsialismi eest. Selle üleskutsega varsti ühinesid Narva ja Paide sotsialistlikud noorsooühingud.

EKP III kongressi otsuste kohaselt tuli Eestimaa Kommunistlikul Parteil koos töötada Eesti Iseseisva Sotsialistliku Töölise Parteiga ja muuta ta massiliseks töölisparteiiks. Sellega käsikäes pidi toimuma EISTP osakondade võrgu laiendamine. Ülesanne seisis selles, et haarata kõik linnad ja maakohad EISTP organisatsioonide võrguga. Igas vallas, mõisas, alevis tuli luua kas või 3-liikmeline algrakuke ja koondada nad kihelkondade või suuremate valdade haaval osakondadeks. Et kujundada võimalikult tihedat organisatsioonide võrku, viidi maal läbi koosolekuid, kus kõnedega esinesid EISTP Keskkomitee liikmed. Nii toimusid koosolekud Järvakandis, Jõelähtmes, Raikülas, Jägalas ja mujal.

Kasutades legaalselt töölisajakirjandust, EKP osutas neile üksikutele puudustele, millised ilmnesid veel EISTP siseelus, näitas ühtse distsipliini ja põhitilise taseme edasise tõstmise vajadust tema liikmetele. EKP nõudis, et EISTP tihendaks veelgi oma sidemeid massidega.

Et muuta EISTP massiliseks töölisparteiiks, viidi Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel läbi agitatsiooni- ja organiseerimisnädalaid. Nii toimusid sellised nädalad 15. jaanuarist 25. veebruarini 1923. a. Ürituse edukaks korraminekuks avaldas EISTP Keskkomitee üleskutse töörahvale, milles rõhutati, et EISTP seisab Kommunistliku Internatsionaali platvormil ja, olles ainsaks legaalseks töölisparteiiks Eestis, võitleb suureneva kurnamise ja rõhumise vastu, proletariaadi klassivõitluse eesmärgi teostamise eest. Üleskutses kutsuti töölisi koonduma EISTP lipu alla.¹ Töörahva Ühise Väerinde häälekandja «Tööline» kirjutas, et «meie organiseerimiskuu hüüdsõna: liikmete arvu tõstmine vähemalt 100 prots. võrra, pole mitte loosung, millest hea, kui osagi täidame — vaid miinimum, mille ilma kõhklemata läbi viime».² Organiseerimisnädalail tuli osutada ka tõsist tähelepanu EISTP ühtsuse edasisele kindlustamisele. Organiseerimiskuu vältel ilmus mitmesuguseid kirjutusi legaalses töölisajakirjanduses, milles näidati EISTP eesmäärke ning põhjendati tööliste astumise vajadust EISTP-sse.

¹ «Tööline», nr. 10 (53), 14. I 1923.

² «Tööline», nr. 20 (63), 26. I 1923.

EISTP tähtsamaks ülesandeks oli EKP III kongressi otsuste alusel tungida revolutsioonilise klassivõitluse alusel tegutsevate organisatsioonide kaudu massidesse. Iga EISTP osakond pidi oma mõju maksma panema töölisühingutes ja muudes organisatsioonides.

Kogu selle agitatsiooni- ja organiseerimistöö tulemusena kasvas EISTP osakondade ja tema liikmete arv. Osakonnad kaotasid oma kodanliku klubi iseloomu ja hakkasid muutuma teadlikkude tööliste klassivõitluse organisatsioonideks.

EISTP III kongressiks oli temal 44 osakonda 816 liikmega üle maa. Sellest olid 34 osakonda 332 liikmega asutatud 1922. a. algul, siis, kui vahekorrad EISTP oportunistliku Keskkomitee ja EISTP Tallinna osakonna vahel olid juba teravaks läinud. Osakondi enne 1922. aastat oli III kongressi ajaks 10, kokku üle 400 liikmega. Kui sellest maha arvata EISTP Tallinna osakond 319 liikmega, siis selgub, et väljaspool Tallinnat oli III kongressi ajal ainult 9 osakonda 165 liikmega.

Vaatamata sellele, et EISTP-st lahkus 8 osakonda 66 liikmega «metssotsi taudi» tagajärjel ja loomulikku surma suikus 2 osakonda 7 liikmega, oli tulnud juurde 42 osakonda 554 liikmega: neist üksnes organiseerimisküül asutati 18 osakonda 118 liikmega. 1923. a. suveks oli parteil juba 76 osakonda 1616 liikmega,¹ kusjuures 12 osakonnast nende liikmete arvu kohta puudusid teated. Pealeselle oli EISTP juurde organiseeritud 8 noorteosakonda.² Need arvud näitavad EISTP ridade kiiret kasvu sellest ajast, kui pääses võidule Eestimaa Kommunistliku Partei mõju EISTP-s. Tänu ühise väerinde taktikale ja revolutsioonilise klassivõitluse joone pidamisele, töörahva poolehoid ja toetus EISTP-le kiiresti kasvasid. Edasine ülesanne seisis organiseerimistöö mitmekordistamises ja EISTP muutmises tõeliselt massiliseks parteiks. Selleks oli tarvis täielikult lahti saada kõikidest endistest vigadest. Tähtsamaks etapiks nende ülesannete lahendamisel oli EISTP IV kongress, mis toimus 16., 17. ja 18. juunil 1923. aastal Tallinnas.

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 44, leht 1.

² «Tööraha Hääle», nr. 15, 19. IV 1923.

Kongressi päevakord kinnitati järgmisena: 1. Avamine; 2. Kongressi juhatuse ja mandaatkomisjoni valimine; 3. Aruanded EISTP Keskkomiteelt ja kohtadelt; 4. Partei taktika; 5. Partei programmi küsimus; 6. Valimised partei asutustesse ja kongressil tekkinud küsimused.

Kongressi tööst võttis osa alul 64 delegaati, kes esindasid 37 osakonda, hiljem tulid juurde veel 2. Seega oli kongressil esindatud 39 osakonda 1338 liikmega.¹ 37 osakonda ligi 300 liikmega ei olnud kongressil esindatud. Kongressile mittetuleku peamiseks põhjuseks oli raha ja osalt ka distsipliini puudus.

Kongressi avades rõhutas A. Janson, et «endisest leigest poolkollasest parteist on saanud julge, massiline, revolutsiooniline klassivõitluse partei». Tee, mida mööda partei on käinud, on õige tee, mida näitas «kodanluse tagakiusamine, mis partei ridadest mitmed aktiivsed tegelased türmidesse ehk maalt välja on kihutanud.»²

Kongressi juhatusse valiti kommunistid A. Hansen, P. Keerdo ja H. Heidemann.

EISTP Keskkomitee tegevuse aruandest selgus, et 1922. a. juulis oli lubatud tervislikel põhjustel volitused maha panna J. Kambergil,³ kes ei saanud Keskkomitee tööst osa võtta. Tema asemele koopteeriti V. Krooni ja noorte osakondade esindajaks Keskkomiteesse kutsuti A. Stamm.⁴ 1923. a. — märtsis koopteeriti EISTP Keskkomitee uuteks liikmeteks O. Piiri asemele P. Keerdo ja A. Stammi asemele E. Rõngelepp. Viimane aga päev hiljem arreteeriti.⁵

Kuni EISTP IV kongressini tegutses EISTP Keskkomitee koosseisus: A. Hansen, A. Janson, P. Keerdo, V. Krooni, A. Leevald, A. Mahlberg, A. Reinson, H. Simson, J. Suuster. EISTP Keskkomitee eraldas endast töö korraldamiseks ja juhtimiseks 5-e liikmelise poliitbüroo, nõndanimetatud asekeskkomitee.⁶ Kongressi poolt vastuvõetud otsused olid kooskõlas EKP III kongressi otsustega ja juhindusid neist. Kongress kiitis heaks EISTP Keskkomitee tegevuse

1 ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 44, leht 2 ja 9.

2 Samas, toimik 45, leht 41.

3 Samas, toimik 44, leht 31.

4 Samas, leht 31.

5 Samas, leht 15.

6 Samas, leht 31.

ja kohustas EISTP uut Keskkomiteed jätkama partei juhtimist järjekindla klassivõitluse alusel ning kandma erilist hoolt selle eest, et kogu maa oleks kaetud tiheda parteiorganisatsioonide võrguga. Samuti kohustati uut Keskkomiteed tihedamalt ühendust pidama kohalike organisatsioonidega ja hoolitsema selle eest, et iga osakonna juurde loodaks nais- ja noorproletaarlaste komisjonid.¹ Otsuses partei lähemate ülesannete kohta märgiti, et partei on koos teiste revolutsioonilise klassivõitluse organisatsioonidega juba tööstusproletariaadi ja kogu organiseeritud töölisklassi enamuse kätte võitnud. Nüüd seisib ülesanne selle enamuse kindlustamises ja suurendamises. Agitatsiooni ja organiseerimistöö raskuspunkt tuli aga nüüd asetada maatööraha poolehoiu võitmisele, tõmmates juba oma lipu all seisvatele hulkadele abiväge popside, kehvikute, asunike, rentnike, vaesemate kalameeste jne. keskelt. Kongress kohustas parteid tungima asunike ja kalameeste ühingutesse, organiseerima proletaarset kihti.

Kongress deklareeris, et partei seisab kindlalt Tööraha Ühise Väerinde platvormil.

Otsuses märgiti, et Tööraha Ühise Väerinde organiseerimise alal ei tule mitte ainult ühendada tööraha hulki 12 nõudmise platvormil, vaid Tööraha Ühise Väerinde loosungi peatähtsus seisib just selles, et mitmesuguste poliitiliste voolude poolehoidjad kui ka erapooletud töölised, kehvad maalapipidajad jne. astuksid ühiselt välja üksikutes küsimustes, ilma et neil teiste ühiskondlike küsimuste kohta peaks olema ühesugune arvamine.

Kongress rõhutas, et on palju küsimusi, nagu palgavõitlus, võitlus teatud maksude vastu, korteriküsimuste lahendamise, amnestia, jne., mis annavad küllaldaselt võimalusi kõigi tööraha jõudude mobiliseerimiseks ühtse väljaastumise sihiga.

Revolutsiooniline tööraha partei pidi oskama manööverdada võitluses kodanluse ja tema käsikute vastu, minnes üksikutes nõudmistes koos nendega, kes osaliseltki toetasid seda võitlust, kartmata ajutiselt kaasa tõmmata kõhklevaid olluseid sotside ja ametnike liidust, või mõnest muust organisatsioonist ja neid, kes ei asu revolutsioonilise klassivõitluse seisukohal. Parteil oli vaja toetada iga

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 44, leht 31.

osalist nõudmist, mis oli tehtud tööraha huvides, kusjuures tuli energiliselt jätkata võitlust oma kärpimata põhinõudmiste eest.

Kongress, rõhutanud tööraha valitsuse eest võitlemise vajadust, nõudis, et edaspidi selgitataks selle loosungi tähtsust veelgi aktiivsemalt, et virgutada töörahvast loidusest ja lootusetusest ning vabastada teda äraandlike parteide mõju alt. Kongress arutas ka eelseisvaid omavalitsuste valimiste küsimusi. Omavalitsuste valimistel tuli tööraha ühisrindesse tõmmata ka neid tööraha kihte, kes ei kuulunud palgatöölise ja -teenijate hulka. Selleks tuli pöörduda kohalike asunike, kalameeste jt. ühingute poole või luua organiseerimatuist töölistest ajutised organisatsioonid (ühised valimiskomiteed jne.). Revolutsioonilise tööraha partei ülesandeks oli omavalitsuste valimistel püstitada sellised nõudmised, mis lähtuvad tööraha huvidest. Kongress püstitas loosungiks: «Omavalitsused kurnajate juhtimise alt tööraha valitsejate kätte ja tööraha valitsuse ellukutsumise toetamine.»¹

Kongress arutas ka partei programmi väljatöötamise küsimust ja rõhutas, et revolutsioonilise tööraha partei programmi ei saa välja töötada ühtse šablooni järgi, vaid tuleb arvestada ka neid kohalikke iseärasusi, mida leidub igal maal.

Kongress otsustas partei nimetuse muuta. Missugune nimi aga valida? Eelmisel kongressil tehti ettepanek nimetada parteid Eesti Tööliste Parteiks. Kongress leidis, et tuleb lähtuda nimetusest «Tööraha Ühine Väerinne», mis endasse koondas mitte ainult töölisi, vaid ka laialdased tööraha hulgad. Partei nime muutmise küsimus oli olnud juba enne kongressi elavaks kõneaineks. «Poliitilistel põhjustel ei saa meie», kirjutas Tööraha Ühise Väerinde häälekandja «Tööline», «võtta nimetust, mis ära ütleks partei sisu, ideoloogia täitsa selgelt, nagu seda teevad kommunistid; meie peame leppima ainult sellega, et klassilises mõttes nimetame kihte, kes meie parteist osa võtavad.»² Sellistel kaalutlustel kongress otsustaski nimetada partei Eestimaa Tööraha Parteiks.

Eestimaa Tööraha Partei Keskkomitee otsustati valida 11-liikmeline, kusjuures kaks esindajat jäeti naiste- ja

¹ ENSV ORKA, fond 949, nimistu 2, toimik 45, leht 56.

² «Tööline», nr. 41 (84), 20. II 1923.

noorteorganisatsioonide valida. Eestimaa Tööraha Partei Keskkomiteesse valiti A. Hansen, H. Heidemann, A. Janson, V. Kangur, P. Keerdo, J. Kuppar, R. Pälson, A. Reinson ja J. Suuster.

Kongressi lõpetades ütles P. Keerdo: «Käesolev kongress on töökongress olnud. Enne on tehtud sõnu ja ilusaid otsuseid. Meie aga teeme vähem sõnu ja katsume vastuvõetud otsused täide viia.»

Kongressi tööd ja tema poolt vastuvõetud otsuseid võib nimetada suureks sammuks edasi. Ja seda esiteks sellepärast, et kongress tähendas üht verstaposti kindlama distsipliini ja ühtsuse poole parteis. Teiseks andsid kongressil vastuvõetud otsused tõuke selgemate vahetõrgete kujunemiseks Eesti tööraha elus.

Pärast kongressi, 23. juunil 1923. a. avaldati ETP Keskkomitee poolt üleskutse, milles näidati partei lähema tegevuskavana Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmist. Üleskutses selgitati, et «ainsaks teeks, mis viib nende nõudmistele teostamisele, peab Eestimaa Tööraha Partei ühise väerinna kindlustamist seni, kuni see suudab ellu kutsuda tööraha valitsuse, mis asuks töörahva klassi ja kogu tööraha huvide kaitsele seniste valitsevate klasside vastu», ja seejärel «tunnistab õigeks revolutsioonilise töörahva võitlusviisi ja kasutab legaalseid (seaduslikke) võimalusi töötavate kihtide vabastamise eest võitlemiseks, kusjuures ta veelgi kindlamalt võitleb Kominterni põhimõtete alusel, et kogu töörahvast võidule viia.»¹

Eestimaa Tööraha Partei töötas Eestimaa Kommunistliku Partei legaalse organina. See oli suureks võiduks Eestimaa Kommunistlikule Parteile.

Eestimaa Tööraha Partei järjekindlalt kasvas osakondade ja liikmete arv ning peagi oli tal kohtadel üle 100 osakonna. Seega oli loodud esimene laiem legaalselt tegutsenud töörahva võrk Eestis.

* * *

Nii 1923. aastal laienes Tööraha Ühine Väerinne ja tema lipu alla koondusid Eestimaa Tööraha Partei, Ülemaaline Töölisühingute Üldliit, Maatöölise Liit ja teised

1 «Tööraha Hääl», nr. 17, 23. VI 1923.

töölisorganisatsioonid. Kogu selle töö juhtimiseks Eesti-
maa Kommunistliku Partei Keskkomitee moodustas 1923.
aastal Tööraha Ühise Väerinde Büroo, millesse kuulusid
kommunistid J. Tomp, P. Keerdo, H. Allik ja V. Kangur.
Büroo ülesandeks oli legaalsetes tingimustes tõusnud küsi-
muste operatiivne, kiire lahendamine.

Samal ajal kui Eestimaa Tööraha Partei liikmete arv
kindlalt kasvas, jäi väga väheste liikmetega Iseseisev Sot-
sialistlik Töölise Partei armeeta liidrite parteiks. Kui esi-
algu mitmes kohas eksisteerisid kõrvuti EISTP ja ISTP
osakonnad, siis peagi mitmed ISTP kohalikud organisat-
sioonid mõistsid oma juhtide Tööraha Ühise Väerinde sa-
boteerimise poliitikat õigesti ja lahkusid neist. Nii näiteks
1923. a. Narva ISTP osakond naelutas häbiposti ISTP juht-
ide reetlikkuse, otsustades astuda Eestimaa Tööraha Par-
teisse. Ühtlasi esitasid nad analoogilise üleskutse teistele
ISTP osakondadele.¹

Kuna metssotsidel ei õnnestunud töörahvast petta, siis
ühinesid nad pärissootsidega. Eesti Sotsiaaldemokraatliku
Töölise Partei VI kongress, mis toimus Tartus 1923. a.
lõpul, tunnistas selle liitumise tarvilikuks ja soovitavaks
ning volitas oma juhtivat organit seda ellu viima.²

Samasuguse otsuse võttis vastu Iseseisva Sotsialistliku
Töölise Partei II kongress märtsi lõpul 1924. aastal.³ Ühi-
nemisele viis neid hingesugulus, ideoloogiliste küsimuste
ühitus. Kui omal ajal Eesti Sotsiaaldemokraatliku Töölise
Partei häälekandja «Sotsiaaldemokraat» kirjutas K. Frei-
bergi kohta, et «see noorherra on üks neist kõige agarama-
test ja kihvtisematest sotsiaaldemokraatide õgijatest seal
iseseisvate sotsialistide peres ja ühtlasi ka üks kõige ruma-
lamatest . . . kes sotsialismi teooriast ja ajaloost mitte midagi
ei tea»,⁴ siis nüüd võtsid nad ta kahel käel vastu. Ka
teised endised isesotside parempoolsed juhid, nagu J. Piis-
kar, O. Gustavson, E. Joonas, J. Tiks jt. ühinesid sootsidega.
Kõik nad leidsid, et «II Internatsionaal on ainukene tõsine
rahvusvaheline koondus». ⁵ Nad tunnistasid «Eesti iseseis-
vust» (see tähendab, et Eesti peab olema Lääne imperia-

¹ «Tööraha Hääle», nr. 45, 28. VIII 1923.

² «Ühendus», nr. 1, 5. I 1924.

³ Samas, nr. 26. 2. IV 1924.

⁴ «Sotsiaaldemokraat», nr. 214, 24. X 1924.

⁵ See tõendab veelkord, et nende katse Kominterni pääseda oli pettus.

listlike suurriikide ripats, neist majanduslikult ja poliitiliselt sõltuv riik — A. L.) ja et «proletariaadi diktatuuri mõiste on ainult puhtteoreetiline küsimus».¹ Ametlik ühinemine nende kahe partei vahel toimus veidi hiljem, nimelt 9.—10. aprillil 1925. a. asetleidnud kongressil. Ühinenud partei uueks nimeks võeti Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei.² Tabavalt ja hästi kirjutas isesotside saatusest «Kommunist»: «Mis sai isesotsidest? Tuusad Piiskarid, Freibergid, Gustavsonid jt. läksid tagasi sinna haisevasse sotslikku mädasohu, kust nad pärit olid. Tõeliselt pahempoolsed töölised aga läksid üle EKP poole. Niisugune oli sündumuste areng ja teisiti ta ei saanudki olla. Kas kommunismi poolt või vastu, kas sotsismi ja kodanluse poolt või vastu — nii oli küsimus. Ja «kahe tooli vahel» istuda püüdev isesotside partei hävines. Täpsemalt, EKP purustas ta klassivõitluse arengu raudses käigus.»³

Rahvahulkadega koos arenesid töölisliikumise tegelased, kes EISTP ridadest tulid töölisliikumisse. «Ja kuigi mõnigi iseseisev sotsialist,» kirjutas «Kommunist», «1922. a. algul ainult ühe vardaga kindlalt seisis Kominterni platvormil, siis asus ta 1923. a. sügiseks sinna juba terve jalaga».⁴

Võitluses rahvamasside eest, saavutas Eestimaa Kommunistlik Partei 1923. aastal suurt edu. Tööraha Ühise Väerinde kindlustamisel kujunesid kulminatsioonipunkti 1923. aastal toimunud II Riigikogu ja omavalitsuste valimised. Töörahas neil valimistel näitas Tööraha Ühise Väerinde nimekirjadele suurt poolehoidu ja toetust. Valimised, vaatamata sellele, et need toimusid kodanluse poolt läbiviidud demagoogia, terrori ja represioonide olukorras, osutasid suureks võiduks EKP-le.

Nii näiteks omavalitsuste valimistel suuremates linnades Tallinnas, Tartus, Narvas, Pärnus ja Viljandis sai tööraha ühise väerinde nimekiri 29.908 häält. Sotsidele ja metsotsidele antud häälte arv neis linnades langes 7437-le, see on rohkem kui poole võrra. Tähendab, Tööraha Ühine

¹ «Ühendus», nr. 28, 9. IV 1924. a. Ka see veelkord kinnitab uurimuses toodud seisukohta, et isesotside parempoolsed juhid targutasid proletariaadi diktatuurist ainult sõnades.

² «Eesti Entsüklopeedia» II, K/Ü «Loodus» Tartus, veerg 820.

³ EKP KK arhiiv, fond 27, nimistu 27-1, toimik 551, «Kommunist», nr. 10, sept. 1934, leht 104.

⁴ Samas, toimik 550. «Kommunist» nr. 3 (61), 5. VII 1924, leht 199.

Väerinne oli oma ümber koondanud linnade tööstusproletariaadi. Sotside mõju oli purustatud mitte ainult organiseeritud tööliste seas, vaid ta oli langenud ka kogu tööliklassis. Tööraha Ühine Väerinne võitis suuremates linnades osaliselt ka teiste kehvemate kihtide ja väikekodanluse poolehoiu. Seda näitasid valimiste tagajärjed, sest Tööraha Ühisele Väerindele antud häälte arv ületas üksikutes linnades tööstusproletariaadi arvu. Samuti oli EKP oma Tööraha Ühise Väerinde taktikaga võitnud suure poolehoiu ka maal. Neis kohtades, kus maatöörahas oli hästi organiseeritud, oli Tööraha Ühisele Väerindele antud häälte arv üsna suur. 8. detsembril 1923. a. kirjutas Tööraha Ühise Väerinde häälekandja «Tööliste Lipp», et Tööraha Ühine Väerinne on saanud enamuse Kohila, Alavere, Jõelähtme, Palmse, Pada, Piisli, Kunda-Malla, Vana-Antsla, Aleksandri, Holstre, Kõpu, Puiatu, Luunja, Kalda ja Laeva valdades.¹

Tööraha Ühine Väerinne sai üldse rohkesti hääli 47 vallas ja 9 alevis.

Eelpoolöeldust nähtub, et võitudega omavalitsuste valimistel 1923. a. sügisel võime lugeda Tööraha Ühise Väerinde II perioodi lõppenuks.

¹ «Tööliste Lipp», nr. 2, 8. XII 1923.

LÖPPSÕNA

Eestimaa Kommunistlik Partei suutis ühisrinde taktikaga aastevahemikul 1920—1923. koondada enda ümber enamuse tööstusproletariaadist ja revolutsioonilisema osa töötavast talurahvast.

Eriti silmapaistvat edu saavutati 1923. aastal teise Riigikogu valimistel, kus TÜV valgele terrorile ja repressioonidele vaatamata saavutas antud häälte arvust teise koha. Kui võrrelda 1923. aastal toimunud valimiste tagajärgi esimese Riigikogu valimistega, siis on edu eriti silmapaistev. Nimelt saavutas Eestimaa Kommunistlik Partei 1920. aastal, esinedes valimistel Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja kaudu oma kandidaatidega, seitsmenda koha. Suur edu 1923. aastal teise Riigikogu ja omavalitsuste valimistel tõestas ilmekalt Eestimaa Kommunistliku Partei autoriteedi kasvu töötavais hulkades. See näitab, et Tööraha Ühise Väerinde platvormis esitatud nõudmised oma enamuses vastasid tööraha nõudmistele ja huvidele. Eestimaa Kommunistlik Partei, juhtides revolutsioonilist võitlust Tööraha Ühise Väerinde taktika abil, isoleeris töörahvast igasuguseid sotsiaaläraandjaid. Tööraha Ühise Väerinde platvormil paljastati kõigepealt sotside ja töökide töölisklassi reetmise ja kodanlusele mahamüümise poliitika. Ühisrinde nõudmised tõmbasid nende reetliku poliitika avalikkuse ette ja viisid laialdased eesti tööraha hulgad ära sotside ning töökide mõju alt.

Revolutsiooniliste tööliste ja kommunistide ideoloogilise ja organisatsioonilise võitluse tulemusel tuli Eestimaa Kommunistliku Partei mõju ja juhtimise alla Eesti Iseseisev Sotsialistlik Tööliste Partei, mis nimetati ümber Eestimaa Tööraha Parteiks. See oli esimene suurem avalik revolutsioonilise töölistepartei võrk Eestis. Eestimaa Tööraha Partei poliitiline mõju, vaatamata üksikutele vigadele, oli eriti suur maal. «Vabariigi nuhid», kirjutab O. Rästas, «ja sotside kamp ei eksinud sugugi, kui nad Eestimaa Tööraha Partei Kommunistlikuks Parteiks nimetasid. Maal võeti seda parteid niisugusena, mis jällegi näitab, kuidas kodanlus valetas, tõendades, nagu ei oleks komparteil külas mingit mõju».¹

¹ «Klassivõitlus» nr. 51, 1. III 1925., lk. 10.

Mis oli Töörahva Ühise Väerinde edu põhjuseks? Selleks oli Eestimaa Kommunistliku Partei poolt antud õige klassijõudude ja vahekordade hinnang, töörahva majanduslike ja poliitiliste nõudmiste ja huvide kõige lähem tundmine ning selle alusel töörahva põhinõudmiste ülesseadmine, mis avasid sotsidesse ja teistesse väikekodanlikesse parteidesse veelgi uskujate silmad, tõstsid tööliklassi ja kogu töörahva teadvust, ning näitasid neile tee töörahva enda võimu juurde.

A. Lebbin

EKP VÕITLUS VÄIKEKODANLIKE PARTEIDE REFORMIST-
LIKU OLEMUSE VASTU, TÖÖLISKLASSI ÜHTSUSE EEST
(1920—1923. a.)

Tallinna Polütehnilise Instituudi Kirjastus

*

Toimetaja V. Arhangel'ski

Tehniline toimetaja A. Tamm

Korrektor T. Lembit

Trükkimisele antud 2. VI 1958. Paber 54×84 ¹/₁₆. Trükipoognaid 4.
Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 3,48. Arvutuspoog-
naid 3,23. Trükiarv 800. Tellimise nr. 3132. MB-03895.

Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tän. 2.

На эстонском языке

А. Леббин

БОРЬБА КПЭ ПРОТИВ РЕФОРМИСТСКОЙ СУЩНОСТИ
МЕЛКОБУРЖУАЗНЫХ ПАРТИЙ, ЗА ЕДИНСТВО РАБОЧЕГО
КЛАССА В ЭСТОНИИ В 1920—1923 ГОДАХ

Hind 2 rubla 30 kop.

TÜ RAAMATUKOGU

10300016029359

2 руб. 30 коп.

С 1. I 1961. г.

Цена — р. 23 к.